

Capitulum 42

Discipulus: Nunc videamus de doctoribus et magistris, an docentes et tenentes doctrinam hereticalem pape heretici sint fautores heretice pravitatis.

5 **Magister:** Quos comprehendis sub nomine doctorum et magistrorum.

Discipulus: Per doctores et magistros intelligo omnes habentes officium predicandi vel legendi doctrinam catholicam.

10 **Magister:** Ergo inter doctores et magistros reputas numerandos non solum magistros theologie sed etiam omnes lectores et bachalarios theologie, et etiam decretistas qui legunt libros decretorum et decretalium, in quibus multa que ad doctrinam spectant catholicam continentur, ac etiam prelatos plebanos et eos qui auctoritate pape vel alterius prelati habent officium predicandi.

15 **Discipulus:** Ita est. Omnes enim predicti docere habent catholicam veritatem. Quamobrem disseras an omnes predicti si docuerint publice vel tenuerint doctrinam hereticalem pape heretici sint fautores heretice pravitatis vel etiam inter hereticos computandi.

20 **Magister:** Dicitur distinguendo, quia aut doctrina pape erronea est talis quod predicti doctores et magistri tenentur explicite credere veritatem contrariam, aut est talis quod eam explicite credere non tenentur. Item, aut prius sciverunt doctrinam pape esse erroneam aut nesciverunt. Item, aut doctrina pape erronea est per ipsum solempniter diffinita seu determinata aut non est solempniter diffinita sed est solummodo pertinaciter predicata vel asserta.

25

2 an] scilicet doctores et magistri *added* Vc We 3 sint] sunt Ly Va Vg To
 5 comprehendis] reprehenderis An 7 intelligo] *omitted* Ly 8 predicandi] predicantis Bb 8 doctrinam] veritatem To 9–10 reputas ... magistros] *omitted* Bb 9 reputas] reputo Va 10 theologie] *omitted* Fi 10–11 sed ... theologie] *omitted* To 10 et] vel Ly Va 11–12 decretorum] doctorum Vg 12 et] vel To 13 etiam] presbiteros *added* Ly An Fi To 13 prelatos] *omitted* Ly 13 plebanos] Bb Vc We: *omitted* Ws 16 si] sive Fi 18 etiam] *omitted* Vc 18 computandi] putandi Bb 19 doctrina] doctrinam Bb 20 et] seu Bb 21–22 veritatem ... credere] *omitted* Bb 21 quod] predicti *added* Vc We 22 sciverunt] sciverint Va 22 esse] hereticam *added* Ly Vg Va 23 aut] prius *added* To 23 nesciverunt] nescierunt Vg 23 erronea] *omitted* To 24 seu] et To 25 solummodo] solum To 25 vel] et To

1 capitulum 42] Capitulum 42 doctores et magistri ac predicatorum docentes et tenentes doctrinam hereticalem pape an sint fautores vel heretici Ox tractat de docentibus doctrinam pape hereticam an sint fautores heretice pravitatis et circa hoc multipliciter distinguit Fr

Si itaque doctrina pape heretica est talis quod doctores et magistri tenentur explicitè credere veritatem contrariam, quia videlicet est apud omnes catholicos divulgata, vel si prius eam tanquam catholicam didicerunt nec sunt obliti doctores et magistri docentes publice qualitercunque vel occulte doctrinam talem erroneam pape heretici, sunt fautores heretice pravitatis et heretici reputandi, quia omnis docens vel tenens assertionem hereticam cuius contrariam veritatem tenetur explicitè credere est hereticus iudicandus. 30

Si autem doctrina pape erronea est talis quod doctores et magistri non tenentur explicitè credere contrariam veritatem, nec est per papam solempniter diffinita seu determinata, docens eam aperte sive occulte non est ex hoc solo fautor heretice pravitatis nec hereticus iudicandus, sed est diligenter et sollicitè examinandus an paratus sit corrigi, et siquidem paratus est corrigi ita quod nullo modo de pertinacia possit convinci, non est reus censendus; si vero non sit paratus corrigi sed pertinaciter in doctrina erronea pape heretici persistit, est fautor heretice pravitatis et hereticus reputandus. 35 40

Si autem doctores et magistri docent publice doctrinam pape erroneam quam sciunt per ipsum solempniter diffinitam, et docent quod huiusmodi diffinitio pape est tenenda, sunt fautores heretice pravitatis et etiam heretici reputandi, sive teneantur explicitè 45

26 si] Et To 27 tenentur] teneantur To 27–28 videlicet] scilicet To 28 catholicos] tanquam a catholica *added* To 28 si] ipsi Vc We *omitted* To 30 qualitercunque] publice Ly *omitted* To 31 et heretici] *omitted* To 32 reputandi] computandi Ly Vg Va 33 tenetur] tenentur Bb 35 pape] heretici *added* To 36 tenentur] teneantur To 37 docens] docentes Vc We 38 aperte] sive publice Vc We 38 est] sunt Vc We 38 fautor] fautores Vc We 39 nec hereticus] *omitted* Va 39 hereticus] heretici Vc We 39 iudicandus] iudicandi Vc We 39 est] sunt Vc We 39–40 examinandus] examinandi Vc We 40 paratus¹] parati Vc We 40 sit] sunt Vc We *omitted* To 40 et] si *added* Bb 40 siquidem] si To 40 paratus²] parati Vc We 40 est] sint Vc We 41 possit] possint We possunt Vc potest To 41 est] Ly To Vgm: sunt Vc We *omitted* Ws 41 reus] rei Vc We 41 censendus] censendi Vc We 42 sit] sunt Vc We 42 paratus] parati Vc We 42 in doctrina] *omitted* Bb 42 erronea] *omitted* Ly Vg Va 43 persistit] persistunt Vc We existit An 43 est] sunt Vc We 43 fautor] fautores Vc We 43 et] sed To etiam *added* Vc We 43 hereticus] heretici Vc We 44 reputandus] reputandi Vc We 45 docent] docerent Ly doceant To *omitted* Vg Va 47 pape] *omitted* To 48 etiam] *omitted* Ly To 48 heretici] heretice Bb

50 credere veritatem contrariam sive non teneantur ipsam explicite
 credere. Huius ratio assignatur, quia quicumque pertinaciter adhe-
 ret doctrine contra fidem est hereticus reputandus. Sed doctores
 et magistri docentes diffinitionem pape erroneam esse tenendam
 55 pertinaciter adherent doctrine erronee diffinite, quia qui asserit
 quod irrevocabiliter et in omnem eventum est adherendum doc-
 trine erronee, ipse pertinaciter adherere eidem doctrine censetur,
 quare est pertinax reputandus et per consequens hereticus est cen-
 sendus. Item, non minus peccat doctor vel magister qui publice
 docet diffinitionem pape hereticam esse tenendam quam si cons-
 60 sensisset quod papa doctrinam huiusmodi solempniter diffiniret.
 Sed si doctor vel magister consensisset quod papa doctrinam
 huiusmodi diffiniret fuisset fautor heretice pravitatis. Ergo do-
 cendo quod diffinitio eius erronea est tenenda, est fautor heretice
 pravitatis reputandus.

Capitulum 43

Discipulus: Quia dubito quod, si unquam aliquis papa po-
 tens cui faveant reges et principes erit hereticus, spiritus mendax
 erit in ore omnium vel plurium prophetarum, id est doctorum,

49–50 veritatem ... credere] *omitted* Fi 49–50 teneantur ... credere]
omitted To 50 huius] Huiusmodi Vc 50 assignatur] signatur To 50–51 adheret]
 adherent Bb To 51 doctrine] que est *added* To 51 est ... reputandus] sunt
 heretici reputandi To 53 adherent] *omitted* Va Vg adherent Vgm 53 qui]
 consentit et *added* To 58 docet] docent Bb An Fi 58 hereticam] heretica-
 lem To 58 si] qui To 58–59 consensisset] consensissent Bb An We con-
 sentit To 59–60 quod ... consensisset] *omitted* Va 60–61 sed ... diffi-
 niret] *omitted* Vg Sed si consensisset quod papa doctrinam huiusmodi solem-
 pniter diffiniret Vgm 60 vel magister] *omitted* Ly 60 consensisset] con-
 sentiat Vc 61 huiusmodi] *omitted* To solempniter *added* Ly Va 61–63 ergo ...
 pravitatis] *omitted* Fi 2 quod] an To 4 erit] et To 4 id est] Ly Vg
 Vc We: et Ws

3–4 2 Chronicles 18:21

1 capitulum 43] Capitulum 43 utrum huiusmodi doctores teneantur quando
 papa est hereticus eius doctrinam erroneam publicare et efficaciter reprobare
 et de bello spirituali si est aggrendendus absque mandato principis Ox tractat
 an teneantur doctores contra heresim predicare Item quod doctores bellatores
 dicuntur Item quod a Christo indictum est spirituale bellum omnibus specialiter
 doctoribus contra hereticos quod Paulus promulgavit Quod omnium est bellare
 contra hereticos sed non eisdem officiis et quid pertinet ad quemlibet Fr

qui, secundum beatum Gregorium, ut legitur dis. 43 c. *Sit rector*, 5
 per prophetas in sacro eloquio designantur, idcirco de doctoribus
 qui forte erunt tempore pape heretici plura interrogare propono,
 ad que tu breviter studeas respondere. Disseras autem in primis
 an doctores et magistri, si papa fuerit hereticus, teneantur contra
 doctrinam eius erroneam predicare et eam efficaciter reprobare. 10

Magister: Respondetur quod pro loco et tempore, debitis cir-
 cumstantiis observatis, omnes doctores sive fuerint magistri sive
 in alio gradu docendi officium habentes exercere in theologica fa-
 cultate, sive fuerint habentes tantummodo officium predicandi ad
 populum, de necessitate salutis tenentur doctrinam pape erroneam 15
 (presertim si apud illos inter quos predicta exercent officia di-
 vulgatur, docetur, et tenetur) efficaciter reprobare, et contrariam
 veritatem firmiter asserere. Hoc videtur pluribus modis posse pro-
 bari. Primo quidem sic. In omni certamine corporali et spirituali
 laus precipua bellatorum in hoc videtur consistere quod, suo duci 20
 indissolubiliter adherendo, hostes eius quanto fuerint fortiores et
 periculosiores et perniciosiores tanto magis expugnare conantur.
 Sed in catholicorum exercitu contra agmina hereticorum primum
 locum vel saltem non infimum bellatorum doctores obtinere vi-
 dentur, cum secundum Innocentium tertium, ut habetur Extra, 25
De hereticis, Cum ex iniuncto: “doctorum ordo sit quasi precipu-
 us in ecclesia”, et Honorius tertius, ut habetur Extra, *Ne clerici*

5 qui] quod To 5 beatum] *omitted* Vc Va 6 designantur] desingna-
 tur Bb designatur To 6 idcirco] ideo To 8 autem] *omitted* Ly Vg Va
 9 an] quod To 10 predicare] et docere *added* Vc We 10 eam] ea Bb
 An Vc 10 reprobare] reprobarem Bb 12 fuerint] sint We 13 alio]
 aliquo Ly Vg 13 docendi] *omitted* To 13 habentes exercere] exercen-
 tes Vc habentes We 14 sive] si Ly Vg Va 15 tenentur] tenerentur Ly
 16 presertim si] si saltem To 16 apud] omnes *added* To 16 officia]
 huiusmodi *added* To fuerit *added* Vg 16–17 divulgatur] fuerit divulgata Ly
 divulgata Vg 17 docetur ... tenetur] *omitted* Ly 17 docetur] doceatur
 To docere Vg 17 et¹] *omitted* Vg Va 17 tenetur] ten Bb teneatur To
 17 et²] *omitted* Bb Vg 18 firmiter] simpliciter Ly 18 asserere] To:
 affirmare Vc affirmare Ws 18 hoc] enim *added* To 18 posse] *omitted* Ly
 Vg Va 19 quidem] *omitted* We 20 duci] *omitted* Va 21 et] *omitted*
 To 22 perniciosiores] perniciores Va promptiores Vc 22 expugnare] im-
 pugnare Ly 23 sed] Et To 24 bellatorum] bellarum Va 24 doctores]
 doctore To 25–27 extra ... habetur] *omitted* An Fi To 26 doctorum
 ordo] *omitted* Ly Vg Va

30 *vel monachi secularibus negotiis se immisceant, Super specula,*
 predatores bellatores appellat dicens: “quia vero theologie stu-
 dium cupimus ampliari, ut dilatato sui tentorii loco et funicu-
 los suos faciat longiores, ut sit fides catholica circumcincta muro
 inexpugnabili bellatorum, quibus resistere valeat adscendentibus
 ex adverso etc. ”, ubi dicit glossa super verbo ‘bellatorum’: “id
 35 est predicatorum, qui possunt hereticis resistere auctoritate divine
 scripture, qui contra nos surgunt, et ex adverso impugnant nos”.
 Ergo predatores et doctores, quanto heretici fuerint fortiores et
 periculosiores ac perniciosiores, tanto magis debent satagere ut eis
 resistant ac eos expugnent, eorum doctrinam auctoritatibus sacris
 et rationibus efficacibus reprobando. Nullus autem hereticus pote-
 40 st esse periculosior vel perniciosior exercitui catholicorum quam
 papa hereticus. Nullus enim alius tantam poterit habere audaciam
 et sequelam tantam quantam papa hereticus, ergo contra ipsum
 debent predatores et doctores et magistri precipue et toto posse
 45 insurgere, eum aperte et per insidias ac omnibus modis congruen-
 tibus impugnando.

Discipulus: Ista ratio non videtur probare intentum, quia nun-
 quam bellatorum est bellum indicere, quia secundum beatum Au-

29 bellatores] bellatorum Va 29 appellat] Ly Vg Vc We: appellant Ws
 29 dicens] *omitted* Ly 29 quia] qui Ly 29 vero] uno Vg 30 ampliari]
 Vc We: ampliari Ws 30 dilatato] dilatato Va 30 et] Fb: *omitted* Ww
 30–31 funiculos suos] funiculo suo Va 31 longiores] largiores Bb An Fi
 31 ut] *omitted* To 31 sit] si To 31 muro] mure To 32 inexpugnabili]
 inugnabili To 32 valeat] valeant An To 33 etc] *omitted* To 35 et]
 Gl: *omitted* Ww 35 adverso] et *added* Ww 36–37 et periculosiores]
omitted Bb Fi 37 perniciosiores] perniciosiores Va et *added* Bb 38 ac]
omitted Fi 38 expugnent] impugnent To 38 auctoritatibus] *omitted* Va
 39 efficacibus] efficacibus To 39 reprobando] repugnando We 39–40 potest
 esse] est To 40 vel] Ly Bb Vc We: aut Ws 41 alius] hereticus *added*
 We 41 audaciam] audaciam To caudam Vc We 42 tantam] *omitted* Vc
 We To 42 ipsum] papam hereticum Vc We 43 debent] *omitted* Bb An
 43 predatores] predicatorum Va 43 et¹] *omitted* Va Vg An 43 et³]
 potissime *added* Ly Vg Va Bb An Fi Vc We 44 insurgere] contra eum To
 44 et] *omitted* To 45 impugnando] impurgando Bb 46 non] *omitted*
 Bb 46 intentum] intellectum An Vc intemptum We 46–47 nunquam]
 To: nondum Vg Va Bb An Fi non omnium Vc We non licet cuilibet Ly Vgm
 47 est] *omitted* Ly Vg et An Fi 47 indicere] inducere To

gustinum, ut legitur 23 q. 1 c. *Quid culpatur*: “suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes est”, ubi dicit glossa: “nullus ergo bellare potest sine auctoritate principis”. Ex quibus verbis colligitur quod licet omnes bellatores parati debeant esse ad prelium quando princeps iubet, sine tamen auctoritate principis nulli bellare licet. Licet ergo, si papa fiat hereticus, doctores et magistri teneantur esse parati quando auctoritate principis bellum contra papam hereticum indicetur, auctoritate tamen propria ipsum impugnare non debent. Quamdiu enim ab ecclesia toleratur doctores et magistri tacere debent.

Magister: Ista responsio a nonnullis frivola reputatur quantum ad tria que videtur innuere. Primum est quod contra papam hereticum non eo ipso quod sit hereticus sed ex edicto principis bellum geritur spirituale. Secundum est quod papa hereticus quamdiu ab ecclesia toleratur est nullatenus expugnandus. Tertium est quod in nullo casu absque auctoritate principis licet alicui bellum sive generale sive particulare contra hostem suscipere. Ista enim tria quidam reputant omnino falsa.

Quod enim primum sit falsum ostenditur, quia contra papam hereticum tam a principe principum, scilicet a Domino nostro Iesu Christo, quam ab apostolis vicariis eius iam est bellum in-

48 23] 13 An Fi 33 Ly 48 quid] Ly Vc: Qui Ws 48 suscipiendi] suscipiendum To 48 belli] Vc We: bellum Ws 49 principes] principem To 50 bellare] bellator Ly 51 licet] omitted Ly 51 debeant] debent Ly 52 tamen] Ly Vc We To: omitted Vg Va Bb An Fi 52–53 principis] eius To 53 licet²] Bb Vc We: omitted Ly Vg Va An Fi To 53–55 doctores ... hereticum] omitted Ly 55 indicetur] inducetur To 55 auctoritate] omitted Va 55 tamen] autem Vc 55 propria] papam Va 56 debent] debet Va 56 toleratur] tolle To 58 responsio] modo An modo added Fi Vc 58 a] omitted Ly Vg Va 58 reputatur] videtur Ly Vg 60 non] omitted Vc We est Va Vg 60 quod] Vc We To: quo Ws 60 sed] Ly: omitted Ws 60 edicto] edito To 61 bellum] non added To 61 geritur] gerit Va 62 expugnandus] repugnandus An 63 absque ... principis] omitted To 63 absque] sine Ly Vg Va 64 bellum] belli Bb omitted To 64 sive¹ ... suscipere] sive generale sive particulare sine principis auctoritate committere vel contra hostem sustinere To 64 sive¹] omitted Ly Vg 65 quidam] quidem Bb 65 reputant] frivola et added To 67–69 hereticum ... papam] omitted Va 67 a²] omitted Vc We 67 nostro] omitted To 68 apostolis] et added Bb An Fi Vc We Va To 68 iam] omitted Ly nam To 68–69 indictum] inductum To

dictum. Quod enim Christus bellare spiritualiter contra papam si
 70 fiat hereticus aperte mandaverit, apparet per illud Mat. 10 cum
 dicit: “non veni pacem mittere sed gladium”. Per ‘gladium’ po-
 testas bellandi datur intelligi. Christus igitur omnes catholicos in
 bello spirituali constituit. Precipuum autem bellum catholicorum
 75 vel periculosior est papa heretico. Ergo contra papam hereticum
 precipue est bellandum spiritualiter, nec expectandum est edic-
 tum principis, quia iam edictum a Christo principe est egressum.
 Hoc etiam edictum auctoritate Christi beatus Paulus scribens ad
 Ephesios promulgavit. Ait enim cap. 6: “accipite armaturam Dei
 80 ut possitis resistere in die malo”, et post: “calciati pedes in prepa-
 ratione evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei in quo
 possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, et galeam salutis
 assumite, et gladium spiritus quod est verbum Dei”. Quod edic-
 tum licet omnibus quantum ad aliqua dirigatur, tamen quantum
 85 ad quedam specialiter predicatorum et doctores videtur respicere.
 Dies enim mala, imo pessima erit, si unquam papa potens regum
 et principum favore munitus in hereticam incidet pravitatem. Pu-
 tant enim nonnulli probabile quod tunc erit tribulatio catholico-
 rum qualis non fuit ab initio christianitatis usque modo, et tamen
 90 forte strages corporalis christianorum pro fide nulla vel parvis-

70 10] 14 An 18 We 19 Vc 71 dicit] dixit Vc We 71 gladium¹] Et
 added To 71 gladium²] enim added Vc We 72 bellandi] omitted To
 73 autem] aut Va 73 catholicorum] est added Vg Va 75 vel] aut To
 76 expectandum] spectandum Vc 77 principe] precipue To 78 auctoritate
 omitted To 79 ephesios] c. 2 added To 79 promulgavit] dum ad-
 ded Ly Vgm 79 ait ... cap] dicens To 79 enim] omitted Ly Vg Va
 79 cap] omitted Ly Vg Va 79 6] Vc We: omitted Ly Vg Va Bb An Fi
 To 80 pedes] pedis Va 80–81 preparatione] properatione Va 81 in²]
 omitted An 82 possitis] possi Bb 82 ignea] ignorantia Va inimici
 Vg 82 extinguere] extiguere Va 83 assumite] assumere Bb An Fi To
 83 gladium] gladius To 83–84 edictum] est dictum To 84 licet] omit-
 ted To 85 quedam] aliquid Ly quosdam We 85 respicere] inspicere
 Vc 86 erit] et Va 86–87 regum et] omitted Vg 87 favore] fautore Va
 87 incidet] inciderit Vc To 87–88 putant] Putantur Va 88 nonnulli]
 et added Ly Vg Va 88 probabile] est added Ly Vg Va 88 quod tunc
] quanta Va 88 tunc] talis Ly 89 tamen] tenet Bb tanta An Vc To
 90 corporalis] omitted To corporales Va Vg 90 christianorum] quod ad-
 ded To 90–91 parvissima] omitted Fi minima Ly permissima Va

71 Matthew 10:34 79–80 Ephesians 6:13 80–83 Ephesians 6:15–17

sima erit. Multitudo enim christianorum, licet pro temporalibus forsitan tempore pape heretici sit prelia innumera perpessura, pro fide tamen persecutionem nullam penitus sustinebit, quia absque coactione et violentia, voluntate spontanea, pape heretico adhe- 95
rebit, et forte paucissimi eidem resistere conabuntur, et tamen omnes monet Apostolus armaturam Dei accipere ut in die ma-
la pape heretico possint resistere. Predicatores autem et doctores specialiter exhortatur ut ad resistendum se preparent cum dicit: 100
“calciati pedes in preparationem evangelii pacis,” ubi dicit glos-
sa: “id est ut sitis parati ad predicandum evangelium” et quomodo se debeant preparare declarat cum asserit: “assumendum gladium
spiritus quod est verbum Dei”. Hoc enim ad predicatorum et mag- 105
istros specialiter spectare dinoscitur, quorum est per verbum Dei
tanquam per gladium acutissimum omnes hereticos et specialiter
papam hereticum iugulare, et ita edictum de bello gerendo con-
tra papam hereticum quod a Christo exierat cum dixit “non veni
pacem mittere sed gladium” hic Paulus publice promulgavit cum
gladium spiritus quod est verbum Dei ad expugnandum hereticos
asseruit assumendum. Unde et glossa ibi dicit: “de hoc gladio 110
Dominus ait ‘non veni pacem mittere sed gladium’”. De eodem
ergo gladio loquuntur discipulus et magister, quare sequitur quod

91 erit] est Bb 91 temporalibus] temporibus Ly 92 tempore] *omitted*
Ly Va 92 sit] sint Bb An Fi sunt To sicut Va 92 perpessura] perpessa To
93 tamen] cum Va 94–95 adherebit] adherdit Vc 96–97 mala] malo
To 97 et] *omitted* Va Vg 98 specialiter] spiritualiter Va 98 exhortatur]
Ly Vg Vc: exhortantur Bb An Fi We To exhortentur Va 98 dicit] *omitted*
To 99 pacis] *omitted* To 100 est] ita *added* Ly Vg Va We 100 ut]
ita *added* Bb Vc 100 sitis] scitis To sint Ly Vg 100 parati] preparati
Vg To 100 ad predicandum] predicare To 100 predicandum] proban-
dum Va 100 quomodo] illo Bb 101 se debeant] se debent Ly sedebat
An 101 preparare] imperare An Fi Vc 101 declarat] *omitted* An Fi et
added An Fi Vc 102 predicatorum] et doctores *added* To 103 specialiter]
omitted Ly Vg Va 103 spectare] *omitted* An 104 per] *omitted* Ly Vg
Va 104 et] *omitted* Ly Vg Va 105 hereticum] spiritualiter *added* Vc
We 105 iugulare] iugulareo Bb 105 gerendo] gerendum To 106 dixit]
dicit An Fi Va To cum dixit *added* Va 107 hic] hoc Ly Vg Va que To
107 paulus] Apostolus We 107 promulgavit] promulgat Ly Vg Va divul-
gavit To 107 cum] quod To 108 dei] et *added* Ly Vg Va 109 unde]
Ut Bb 109 ibi] ibidem Vc We 111 ergo] etiam Ly Vg

99 Ephesians 6:15 100 Glossa ordinaria, IV, p. 379, col. 3 101–102 Ephe-
sians 6:17 109–110 Glossa ordinaria, IV, p. 379, col. 4

edictum de bello gerendo contra hereticos et specialiter contra papam hereticum a Christo principe iam exivit.

115 **Discipulus:** Absque magna persecutione alias auctoritates allega ex quibus ostenditur quod edictum de bello spirituali gerendo contra papam hereticum a principe iam exivit.

120 **Magister:** Hoc ex verbis Christi colligitur cum dicit Mat. 16: “intuemini et cavete a fermento phariseorum et saduceorum”. Quod apostoli primo intelligentes de panibus postea per informationem Christi “intellexerunt quia non dixerit cavendum a fermento panum sed a doctrina phariseorum et saduceorum”. Sed non est cavendum a doctrina phariseorum et saduceorum nisi quia est contraria catholice veritati. Ergo si doctrina pape heretici fuerit contraria catholice veritati ab ea penitus est cavendum.
125 Hoc autem non facient predicatorum sine certamine spirituali, ergo edictum de bello gerendo contra papam hereticum in simili a Christo iam exivit. Hoc etiam Christus insinuavit cum dixit Mat. 10: “ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes ” ne scilicet doctrina pape heretici vos
130 seducat. Item, Mat. 24 ait: “videte ne quis vos seducat”. Quibus verbis Christus omnes catholicos reddit cautos ne doctrina erronea cuiuscunque sive pape sive alterius seducantur, et ut se contra eam expugnandam animosius attingant. Item, beatus Petrus prima canonica sua c. 5 ait: “vigilate quia adversarius vester diabolus

114 persecutione] Bb To: prosecutione Ws 115 gerendo] *omitted* To 116 a] Christo *added* To 117 dicit] An Fi To: dixit Bb Va Vg dixit apostolis Ly Vc We 118 intuemini] intuimini Vc tuemin To 118 phariseorum] phizeorum To 119 per] de Bb 120 quia] quod An Fi To Christus *added* To 120 dixerit] Vulg: dixerat Ly Vg Bb An Fi Vc We To dixerunt Va 120 cavendum] *omitted* To 120 a] de To 121 a] de To 121 et] *omitted* Vg 121–122 sed² ... saduceorum] Et quare hoc Ly Vgm *omitted* An Fi Va Vg 122 a] *omitted* Bb 123 contraria] contra Fi 124 fuerit] sit An 125 hoc] Hec Bb 126–127 a christo] *omitted* To 127 christus] in simili *added* Bb 127 dixit] Bb We: dicit Ws 129 serpentes] et simplices sicut columbe *added* Ly To 129 scilicet] si Bb 130 mat ... seducat"] *omitted* An 130 24] Bb Vc We: Mar. 13 Ly Mar. 24 Vg Va Mar. 14 Fi Mat. IX To 130 quibus] Ex quibus Ly Vg Va 132 cuiuscunque] cuiusque Vg Va 132 et] *omitted* Vc 133 attingant] attingat Bb An

117–119 Matthew 16:6 120–121 Matthew 16:12 127–129 Matthew 10:16 ■
130 Matthew 24:4; Mark 13:5 133–135 1 Peter 5:8-9

tanquam etc.” (usque ad “fortes in fide”). Si autem diabolo est per fidem resistendum, etiam pape heretico qui est de ducibus principalibus diaboli oportet resistere orthodoxos. 135

Discipulus: Quamvis iste et alie auctoritates quamplurime innuere videantur quod oportet orthodoxos contra papam hereticum bellum assumere, tamen non probant specialiter quod predicatorum et doctores ac magistri debeant contra papam hereticum predicare et docere ac doctrinam eius publice reprobare. 140

Magister: Conceditur quod auctoritates superius allegate et quamplures alie generales sunt, omnibus catholicis bellum spirituale contra papam hereticum indicentes. Quia enim papa hereticus fidem impugnat, et secundum Apostolum “una est fides”, ideo omnes catholici contra papam hereticum bellum debent assumere tanquam pro causa communi que una est omnium. Verumptamen sicut in exercitu se ad bellum corporale preparante, non omnes idem habent officium, nec omnes corporaliter preliantur (clerici enim quamvis preliari non debeant possunt tamen iusto prelio interesse ut hortentur et consulant quod expedit ad salutem; multi etiam servitores bellatorum ad preliandum minime sunt apti), nec etiam omnes bellatores eodem modo hostes impugnant (equites enim et pedites diversimode hostes invadunt), sic in exercitu catholicorum contra papam hereticum non omnes idem habent officium. Quidam namque ignorant doctrinam pape 145 150 155

135 tanquam] *omitted* To 135 etc” ... fide”)] leo rugiens circuit querens quem devoret cui resistite fortes in fide Vc We 135 ad] ibi To *omitted* Ly Vg Va Bb 135 fortes] forte To 135 in] *omitted* Vulg 136 ducibus] duobus An Fi Va et *added* Ly 137 principalibus] Vc We: principibus Ws 137 diaboli] diabolicus Bb 137 orthodoxos] catholicos To 138–139 innuere] induere Vc 139 quod] *omitted* To 139 orthodoxos] catholicos Vc To 139 hereticum] catholicum To 140 probant] probat Gs ut *added* An 141 et] *omitted* To 144 sunt] generales *added* To 144–146 bellum ... hereticus] *omitted* Fi 145 indicentes] Ly Vg Va Vc: inducentes Ws 147 bellum] spirituale *added* To 149 corporale] Ly Vg Va: corporaliter Ws 149 preparante] Vc We: preparantes Ws 151 quamvis] licet Ly Vgm 151 preliari] *omitted* Ly Vg Va 151 debeant] corporaliter bellare Ly Vgm 151 tamen] in *added* To 152 iusto] isto Ly 152 ut] ac Va 152 hortentur] hortantur Fi 152 et] ut Va 152 consulant] consulant] consulent An Fi To 153 etiam] et Fi 154 etiam] *omitted* We 154 hostes] hostem Ly 157 ignorant] An Fi Vc We Va Vg To: ignorans Bb nescirent Ly Vgm 157 pape] heretici To

erroneam per sacras scripturas efficaciter impugnare, et ideo ad
 eos non pertinet ipsam predicando vel docendo per scripturarum
 160 testimonia reprobare. Alii vero officium predicandi et docendi
 veritatem catholicam et expugnandi pravitatem hereticam susce-
 perunt, et ideo ad illos tanquam ad precipuos bellatores spectat
 doctrinam pape erroneam fortius expugnare. Quare ex hoc ipso
 quod omnibus orthodoxis indicitur bellum contra papam hereti-
 165 cum, predicatoribus et doctoribus specialiter iniungi dinoscitur ut,
 suum officium exercentes, predicando et docendo contra papam
 hereticum et doctrinam eius insurgant. Alii vero qui scripturas
 ignorant, bellatores spirituales corporaliter defensare, nutrire et
 sustinere ac etiam eis favere in omnibus que ad eorum spectant
 170 officium contra papam hereticum astringuuntur.

Discipulus: Aliter confirmatur predicta obiectio, quia in om-
 nibus auctoritatibus preallegatis de papa heretico nulla fit mentio.
 Si ergo per auctoritates ostenditur quod predicatorum et doctorum
 debent doctrinam pape erroneam reprobare, eadem ratione debent
 175 doctrinam erroneam cuiuscunque heretici impugnare, ad quod ta-
 men minime sunt astricti, quia nullus predicator aut doctor posset
 omnes doctrinas erroneas hereticorum extirpare.

Magister: Respondetur quod quamvis in auctoritatibus allega-
 tis mentio verbalis non fiat de papa heretico, et ideo de omnibus
 180 hereticis, imo de omnibus malis, debent intelligi, principaliter ta-

159 eos] ipsos Ly To 159 ipsam] Bb Fi To: doctrinam pape erroneam pu-
 blice Vc We omitted Ly Vg Va An 159 vel] omitted Bb 160 testimonia]
 testimonio To 160 et docendi] omitted Bb 162 ideo] omitted We
 162 ad²] omitted Ly 162 precipuos] principes Va Vg 163 expugnare]
 expugnaret Va Vg 164 orthodoxis] catholicis To 164 indicitur] vide-
 tur Ly Vg in Dei Va 165 et] omitted Ly 165 doctoribus] docentibus
 Va Vg 165 iniungi] iniungere Va 165 ut] et To 166 exercentes]
 non Bb 166 et] vel An Fi omitted To 167 et] predicatoribus et doc-
 toribus Va 168 ignorant] ignorent An Fi 168 spirituales] spiritualiter
 Ly 168 defensare] defendere Ly Vg Va To 168 nutrire] nutrire Va
 168 et] omitted Vc To 169 sustinere] sustentare Vc We omitted Ly
 169 ac] omitted Ly 170 astringuuntur] omitted To 171 aliter] Adhuc Ly
 171 confirmatur] To: restat Ly contra Bb Vc We Vgm tertia Va tripliciter de
 Vg omitted An Fi 171 obiectio] obicio Vc 172 preallegatis] pallatis Va
 173 ostenditur quod] Ly We: ostendunt quod Vc patet quod Va quod Bb Fi
 Vg To omitted An 174 reprobare] et added Ly 175 cuiuscunque] cuius-
 que Va 175 quod] hoc Ly 177 omnes] omnem Ly Vg Va 177 doctrinas
 doctrinam Ly Vg Va 177 erroneas] erroneam Ly Vg Va omitted To
 177 hereticorum] omitted Ly Vg Va 180–181 debent ... tamen] omit-
 ted Va 180–181 principaliter tamen] omitted Bb 180–181 tamen] non
 added To

men debent intelligi de papa heretico pro eo quod ipse esset magis nocivus quam alii heretici minoris potentie et minorem sequelam habentes. Si enim contra malos et seductores oportet bellum spirituale assumere, contra magis malos et qui levius ac citius possunt decipere orthodoxos est fortius resistendum. Quare cum papa hereticus valeat plures facilius et citius seducere quam alii heretici minores, contra ipsum virilissime spiritualiter est pugnandum. 185

Capitulum 44

Discipulus: In responsione mea ad rationem principalem dixisti innui tria que quibusdam falsa videntur. Tractasti autem de primo illorum, nunc disere de secundo.

Magister: Secundum quod tua responsio videbatur innuere est quod papa hereticus quamdiu ab ecclesia toleratur est nullatenus expugnandus. Quod videbatur quibusdam falsum propter falsam implicationem. Quia si papa hereticus ab ecclesia toleratur, aut toleratur ab ecclesia catholica aut ab ecclesia heretica et schismatica. Si ab ecclesia heretica et schismatica, constat quod 5 10

181 debent intelligi] *omitted* Bb 181 pro] *omitted* To 182 minoris] minores Ly Va 182 potentie] in potentia sive minoris potentie Ly Vg Va 184 assumere] sumere To 185 quare] Quia Ly Vg Va Vc 186 valeat] possit To 186 et] *omitted* Va Vg 187 contra] *omitted* Bb 187 ipsum] papam Ly Vg Va 187 virilissime] vilissime Va Vg et *added* Va 187 est] resistendum et *added* Ly Vg Va 187–188 pugnandum] impugnandum Va 2 principalem] principales Bb 3 innui] *omitted* To 3 que] Ly Vgm Vc We To: *omitted* Ws 3 quibusdam] quibusdem Vg 3–4 de primo] primum To 4 de secundo] secundum To 5 videbatur] videatur An Fi videtur To 6 est¹] *omitted* Va 7 quibusdam] esse *added* Ly 8–9 toleratur... ecclesia¹] *omitted* An 9 toleratur ab] *omitted* Fi 10 ecclesia] catholica aut ab *added* Va Vg (*deleted* Vgm) 10 schismatica²] tunc *added* To

1 capitulum 44] Capitulum 44 an papa hereticus sit impugnandus quamdiu ab ecclesia toleratur et ostenditur quod ecclesia non potest errare in hiis que sunt iurisdictionis licet in hiis que facti occulti Ox tractat an papam hereticum impugnare debent doctores dum adhuc ab ecclesia toleratur ibi quod ecclesia nunquam papam tolerat quem novit hereticum et si ignorat ecclesia quid agendum est hiis qui sciunt Item quod ecclesia universalis nunquam errat in hiis que sunt iuris naturalis et divini licet aliquando erret in hiis que sunt facte quodque nunquam carebit iustitia et veritate Item que mala sunt toleranda et que nequaquam sunt toleranda Fr

propter eius tolerantiam non est ab expugnatione pape heretici
desistendum. Si autem toleratur ab ecclesia catholica hoc non
potest contingere nisi quia ecclesia catholica ignorat papam esse
hereticum. Si enim sciret ipsum esse hereticum, eum nullatenus
15 toleraret. Sed propter ignorantiam ecclesie catholice non est ab
expugnatione pape heretici cessandum quando probari potest es-
se hereticus. Illi enim qui sciunt papam esse hereticum si possunt
probare eum esse hereticum debent hoc ecclesie catholice nuntia-
re, que postquam quesierit sollicite et reperierit veritatem, papam
20 hereticum nullatenus tolerabit. Qui autem debent perfidiam pape
heretici ecclesie catholice nuntiare debent ipsum, si habent offi-
cium docendi, efficaciter reprobare. Ergo quamvis ab ecclesia ca-
tholica ignorante papa hereticus toleretur, non debent predicatorum
et doctores scientes eum esse hereticum ab eius impugnatione
25 cessare, et ita quamvis papa hereticus ab ecclesia catholica hoc
est a multitudine christiani populi toleretur, est tamen a scientibus
eum esse hereticum viriliter expugnandus.

Discipulus: Hic essent duo probanda, quorum primum est
quod ecclesia catholica papam hereticum scienter nullatenus to-
30 leraret. Secundum est quod illi qui scirent papam esse hereticum
deberent hoc ecclesie catholice nuntiare quando possent hoc pro-
bare. Unde ista duo coneris probare.

Magister: Primum probatur sic. Licet ecclesia catholica quan-
tum ad ea que facti sunt possit errare (unde et ecclesia universalis

11 est] *omitted* An 11 pape] *omitted* Bb 12 autem] papa hereticus
added Vc We 14 ipsum] ecclesia catholica papam Vc We 14 eum]
ipsum Vc We 15 toleraret] tolerari To 16 cessandum] desistendum To
17–18 si ... hereticum] *omitted* To 18 debent] debet To 19 reperierit]
reperierit Ly Bb We 19 veritatem] *omitted* Ly Vg Va 20 hereticum] verita-
tem *added* Va 20 nullatenus] contra veritatem *added* Ly veritatem *added* Vg
20 qui] Quod To 20 debent] *omitted* Ly Vg 21 nuntiare] nuntiarent
Ly 23 ignorante] papam esse hereticum idem *added* Vc We 23 toleretur]
toleratur An Fi 24 esse] *omitted* We 24 impugnatione] expugnatione
An 25 hereticus ... ecclesia] *omitted* Bb 25 catholica] *omitted* Bb Vc
We 25 hoc] id Vc 26 tamen] *omitted* Ly 27 expugnandus] impu-
gnandus Vc We 28 quorum] *omitted* To 29 quod] ab *added* Ly Vg Va
29 papam] papa Ly Vg 29 hereticum] hereticus Ly Vg 29 scienter]
scientem Va 29–30 toleraret] toleratur Ly Vg Va toleret To 30 illi] *omit-*
ted To 30 sciunt] sciunt To 30 esse] *omitted* Ly 31 deberent] debent
To 31 hoc¹] hec Bb 31 catholice] *omitted* To 32 coneris] conare We
33 catholica] orthodoxa Bb 34 ea] illa To 34 facti] facta Ly *omitted*
Va 34 possit] possunt An

34–36 Ockham, OQ 1.17.22–24

erravit quantum ad aliquid quod facti erat quando mulierem ve- 35
nerabatur pro papa, et sic etiam posset errare si aliquis non bapti-
zatus qui crederetur esse baptizatus vel aliquis occultus hereticus
eligeretur in papam et ab ecclesia universali pro papa haberetur),
tamen quantum ad ea que iuris sunt divini et naturalis ecclesia 40
universalis errare non potest. Sed si ecclesia universalis papam
hereticum toleraret, erraret quantum ad ea que sunt iuris divini
quia scienter haberet pro papa eum qui iure divino esset papa-
tu privatus quod non esset sine errore iuris divini, quia reputare
hereticum verum papam est contra sacram scripturam quia ex 45
scriptura divina colligitur evidenter quod papa hereticus non est
verus papa, ut ostensum est libro sexto capitulo 68. Ergo ecclesia
catholica nunquam scienter papam hereticum tolerabit.

Discipulus: Ista ratio non procedit, quia ecclesia catholica to-
lerando papam hereticum non erraret quantum ad ea que sunt iuris
divini nisi papam hereticum reputaret verum papam. Sed eccle- 50
sia catholica posset tolerare papam hereticum licet non reputat
ipsum verum papam, quia multa tolerantur que minime appro-
bantur, teste Innocentio tertio qui, ut habetur Extra, *De prebendis*,
Cum iam dudum, ait: “cum multa per patientiam tolerentur que si
deducta fuerint in iudicium exigente iustitia non debeant tolera- 55
ri”. Ex quibus verbis colligitur quod multa tolerantur que minime

35 erravit] errat Va 35 ad] *omitted* Va Vg 35 aliquid] ea Ly id Vc We
35 quod] Bb Vc We: que Ly quid An Fi Va Vg qd To 35 facti] facta Ly
35 erat] sunt Ly etiam Vg 36 posset] potest To 36 aliquis] quis Ly
Vg Va 37 qui] tamen *added* Vc We 37 baptizatus] dampnatus Bb An
Fi 37 occultus] occulte Ly Vg Va We *omitted* To 38 et] *omitted* To
39 et naturalis] *omitted* Ly 40 universalis¹] *omitted* Ly Bb 42 scienter]
omitted To 44 est] esset Ly Vgm esse Vg 46 est] fuit Vc in *added*
Ly supra *added* To 47 tolerabit] toleravit Ly 48 procedit] probat Vc
48 quia] quod Vc quod ab To 49 non] *omitted* Vc 49 ea] eam Bb
50–52 ecclesia ... ipsum] *omitted* Fi 51 posset] potest To 52 ipsum]
eum We To 52 verum] esse verum To 52 multa] per patientiam *added* To
53 qui ... habetur] *omitted* Vc 54 cum¹] *omitted* Ly An Fi 54 dudum]
qui *added* Vc 54 cum²] *omitted* To 54 tolerentur] tolerantur Bb An Fi To
55 fuerint] essent To 55 in] Fb We To: ad Ws 55 debeant] deberent
To

approbantur et ita absque errore potest ecclesia catholica papam hereticum tolerare.

Magister: Respondetur quod sicut ecclesia universalis nunquam errabit quantum ad ea que iuris sunt divini, ita nunquam usque ad finem seculi ecclesia universalis iustitia et caritate carebit, iuxta illud Apostoli ad Eph. 5: “Christus dilexit nos” (ecclesiam) “et tradidit seipsum ” pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aque in verbo vite, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam neque rugam aut aliquid huiusmodi sed ut sit sancta et immaculata. Non esset enim sancta et immaculata neque in caritate et iustitia radicata si scienter papam hereticum toleraret. Quare nunquam ecclesia universalis scienter papam hereticum tolerabit si eum punire potest. Et si eum corporaliter punire non poterit, saltem ipsum spiritualiter (verbaliter) reprobabit. Ad cuius evidentiam dicitur esse sciendum quod licet quedam mala ab ecclesia tolerantur quia minime puniuntur, tamen quedam sunt mala que ab ecclesia tolerari non debent si potest ea punire. Nam sicut secundum Gregorium habetur (dis. 28 c. 75 *Quia sunt*) : “sunt culpe in quibus culpa est relaxare vindictam

57 ita] *omitted* Fi 57 papam] *omitted* To 59 magister] *omitted* Bb An Va Vg 60 sunt] *omitted* We 60 divini] et *added* To 61 ad] in To 62 illud] dictum To 62 nos] ecclesiam We Va vos scilicet To *omitted* Vc 62–63 ecclesiam] id est ecclesiam suam Ly *omitted* We 63 seipsum] Vulg To: semetipsum Ws 63 illam] eam Vc Vg 63–64 mundans] eam *added* Vc 64 lavacro] clavacus Bb 64 sibi] *omitted* Ly Vg Va 65 aut] neque Vc 65 aliquid] *omitted* Ly Vg 65–66 huiusmodi] eiusmodi Bb 66 et¹] *omitted* Bb 66 esset] Ly Vc We: erit Vg Va An Fi To connet Bb 66 enim] autem Bb Vc To 66 et²] *omitted* Bb 67 radicata] radicatam Bb 68 nunquam] *omitted* An 68 scienter] *omitted* Ly 69 hereticum] non *added* To 69–70 corporaliter] *omitted* Ly Vg Va Vc 70 ipsum] eum We 70 spiritualiter] specialiter Ly *omitted* We 70 verbaliter] vitabit et Vc 71 reprobabit] impugnabit et reprobabit To 71 cuius] *omitted* Bb 71–73 licet ... quedam] culpa ab ecclesia tolerari non debet si potest eam punire. Tum quia Ly 72 tolerantur] tolerentur Vc 72 tamen] *omitted* Va 73 ab ... debent] totaliter non debet Vc 73 ab] *omitted* Va 73 tolerari] tolerare Va 73 debent] debet Va 74 sicut] licet Vgm *omitted* Ly 74 secundum] *omitted* Vg 74 gregorium] ut *added* We 74 habetur] probatur We *omitted* Vc 74–75 dis ... sunt¹] quedam Ly 74 28] 18 Va 75 sunt¹] *omitted* Vg Vc To 75 sunt²] *omitted* Va quedam *added* To 75 culpe] culpa To 75 culpa] *omitted* Ly Fi 75 est] *omitted* Ly Fi 75 relaxare] relaxari Ly 75 vindictam] debet vindicta Ly

”, ita sunt quedam culpe que minime sunt tolerande, nam publice utilitatis intersit ne crimina remaneant impunita (Extra, *De sententia excommunicationis, Ut fame*). Huiusmodi autem culpe sunt ille precipue que committuntur in Deum et in bonum commune (23 q. 4 c. *Si is* et c. *Si ea*). Perfidia autem heresis in papa heretico in Deum committitur et est in preiudicium fidei que communis est omnium, et ideo perfidiam heresis in papa heretico nunquam ecclesia universalis tolerabit, quia tolerando scienter pravitatem hereticam in papa efficeretur ecclesia schismatica, quia ecclesia que schismatico scienter adheret schismatica est. Ecclesia autem schismatica non est ecclesia catholica et universalis, ergo ecclesia universalis et catholica nunquam scienter perfidiam pape heretici (quia eo ipso quod est hereticus est etiam schismaticus) tolerabit, habendo ipsum pro vero papa. Licet forte multitudo christianorum papam hereticum tolerabit et veri catholici persecutionem ab eo gravissimam sustinebunt, sed ipsum minime tolerabunt sibi tanquam vero pape obediendo.

Discipulus: Recitasti quomodo probatur quod ecclesia catholica nunquam scienter papam hereticum tolerabit. Nunc molire probare secundum, scilicet quod illi qui scirent papam esse hereticum deberent hoc ecclesie catholice nuntiare.

Magister: Hoc videtur posse probari sic. Hoc debent catholici aliis catholicis nescientibus revelare seu nuntiare quod, celatum, vergeret in diminutionem divini honoris et fidelium commune et

77 utilitatis] Fb Ly Vg Va Vc To: utilitati Ws 77 intersit] Fb: interest Ww 78 autem] *omitted* Vc 79 precipue] precise Vg 80 4] *omitted* An 80 is] Fb: hiis Ww 81 est] *omitted* Ly 82 est] *omitted* An 85 que] est *added* An 86 est] *omitted* Bb 86 ecclesia¹] *omitted* An 86 ecclesia²] *omitted* An 87 et catholica] *omitted* Vc 87 heretici] tolerabit *added* Ly 88 quia] Ly: est etiam Vg que est Va qui est Vc qui etiam Bb An Fi We To 88 ipso] *omitted* Fi 88 est²] *omitted* Vc 88 schismaticus)] ideo non *added* Ly 89 forte] fore Bb vero An 91 sustinebunt] sustinebit An 91 tolerabunt] tolerabit An Fi 94 scienter] *omitted* To 94 molire] mollio To 95 scirent] sciunt We 96 deberent] debent Ly Vg Va Vc 96 hoc] *omitted* Va 97 hoc¹] Habetur Vg 98 aliis] a *added* To 98 nescientibus] *omitted* Vc 99 diminutionem] detrimentum Vc *omitted* To 99 divini] dimni Vg To 99 commune] omnium detrimentum *added* To

- 100 notabile detrimentum. Sed perfidia pape heretici molientis fidem corrumpere orthodoxam vergeret in diminutionem divini honoris et fidelium commune et notabile detrimentum. Ergo catholici scientes papam esse hereticum debent hoc aliis revelare si possunt hoc ipsum probare.

Capitulum 45

Discipulus: Dissere de tertio quod innuebat responsio mea ad rationem factam supra, capitulo 43, et dixisti a quibusdam putari contrariam veritati.

- 5 **Magister:** Tertium quod innuebat tua responsio est quod in nullo casu absque auctoritate principis alicui licet bellum sive generale sive particulare suscipere, hoc est absque auctoritate principis nulli licet alium occidere. Quod non videtur verum. Nam publicum latronem cuilibet licet absque auctoritate principis occidere: Codice, *Quando liceat unicuique sine iudice se vindicare*, libro primo, et glossa notat 23 q. 3 c. *Fortitudo*, et q. 5 c. *Cum homo*, et Extra, *De immunitate ecclesiarum*, c. *Inter alias*. Item, absque auctoritate principis seu iudicis licitum est cuilibet vim

100 detrimentum] dispendium To 100–102 sed ... detrimentum] We: si celetur Vc si celaretur Ly Vg To si celeratur Bb An Fi Va Sed sic est in proposito added Ly Sed istud est huiusmodi added To 102 ergo] et added Vc 103 papam] We: eum Ws 103 debent] debet To 103 aliis] illis To 103 possunt] posset To 104 ipsum] omitted We 104 probare] reprobare Ly 2 dissere] Disserere Vg Va 3 et] quam Vc ubi Ly 3 putari] illud added To 4 contrariam] contrarium To 4 veritati] videri We veritatem Ly 6 alicui] Bb Vc We: nulli Ws 6 licet] alterum occidere quod non videtur added Bb An Fi Va alium occidere quod non videtur added Vg alium occidere quia non videtur added To alterum occidere nec added Vc 6 bellum] bellare To 6 sive] omitted Vc 7 suscipere] sustinere To 7–8 hoc ... occidere] omitted Vc 7 est] autem We 8 licet] omitted Bb 8 alium] alterum An Fi 9 cuilibet] omitted An 10 codice] Bb To: capitulo An Fi Vg Va Vc We cum Ly 10 quando] omitted Ly 10 iudice] iudicis To 10 vindicare] in added To 13 seu iudicis] omitted To 13 est] omitted Va

10–11 Codex Iustiniani, liber 3, titulus 27 11 Gloss, s.v. latronibus, col. 1294 11–12 Gloss, s.v. latro, col. 1344 12 Gloss, s.v. nisi publicus latro, col. 1406

1 capitulum 45] Capitulum 45 si licet casu aliquo absque auctoritate principis bellum sive generale sive speciale accipere Ox quod licet quandoque movere bella etiam occidere sine auctoritate principis imo contra quodque licet doctoribus predicare et reprobare papam hereticum sine auctoritate prelatorum Fr

vi repellere (dis. 1 *Ius naturale*). Sed aliquando vis repelli non potest nisi inferens occidatur, ergo in hoc casu licet absque auctoritate principis bellum saltem particulare suscipere. Item, non minus debet populus defendere patriam contra volentes ipsum occidere et patriam devastare quam privata persona teneatur se et res proprias defensare. Sed persone private licet se et res proprias absque auctoritate principis defensare et ne occidatur occidere, ergo multo magis toti populo in absentia principis licet se contra hostes defensare et, ne occidatur et patriam vastetur, bellum suscipere generale.

Discipulus: Ad quid nituntur isti istud tertium reprobare.

Magister: Hoc reprobant ut ex contraria veritate eliciant argumentum ad probandum quod licet predicatoribus et doctoribus seu magistris absque mandato cuiuscunque prelati publice predicare atque docere doctrinam pape heretici veritati catholice adversari.

Discipulus: Quomodo.

Magister: Hoc modo. Bellum spiritualem contra hostem spiritualem nitentem non solum personam privatam sed etiam totam communitatem fidelium spiritualiter per hereticam pravitatem extinguere non est magis illicitum, etiam absque auctoritate principis mortalis inferioris Deo, quam sit bellum corporale contra

14 repellere] repellere Bb An Fi 14 sed] Licet Va Vg 15 inferens] inferos Bb 15 hoc] Ly Vg Va Vc: *omitted* Ws 15 absque] *omitted* An 17 contra] *omitted* Vg 17 volentes] Ly Vg Bb We To: valentes Ws 17 ipsum] To: ipsos Ws 18 et¹] *omitted* Va Vg 19 res¹] reis Bb 19 defensare] defendere To 20 absque ... principis] *omitted* An 20 defensare] defendere To 20 occidatur] occiduntur Vg 21 ergo] aut To 21 toti] *omitted* To 21 se] *omitted* Vc 22 defensare] Kn: *omitted* Ww 22 et¹] Ly: *omitted* Ws 22 occidetur] Bb An: occidatur We occiduntur Ly Vg Va Vc To occiduntur Fi 22 et² ... vastetur] *omitted* Ly Vg Va Vc 22 patriam] Kn: *omitted* Ww 22 vastetur] An Fi We vastentur Bb To 24 istud] *omittere* An 24 tertium] certum Ly Va certum vel aliter tertium Vc 25 hoc] ideo *added* Ly 25 reprobant] probant Ly To improbant We 25 ex] *omitted* An 25 eliciant] Ly Vg Vc To: eliceant Bb An Fi eliciunt Va alliceant We 27 absque] sine An 27 cuiuscunque] cuiuslibet Ly We cuiusque Va cuilibet To 27 publice] mandare *added* To 27 predicare] probare To 28 catholice] catholici Bb canonice An 28 adversari] aversari We 30 hoc modo] Hiis To 31 nitentem] intentum cum Ly 32 pravitatem] vult *added* Ly 33 illicitum] illicitum We 34 mortalis] moralis Vc We 34 deo] auctoritate *added* To

35 volentem personam privatam vel aliquem populum neci trade-
re corporali. Sed licet absque auctoritate principis in casu tam
bellum particulare quam generale corporale suscipere. Ergo mul-
to magis licet predicatoribus et doctoribus seu magistris absque
40 auctoritate principis mortalis contra papam hereticum cupientem
totam multitudinem orthodoxorum spiritualiter heretica occide-
re pravitate bellum spirituale suscipere. Ergo licet eis doctrinam
eius erroneam efficaciter reprobare et publice expugnare.

45 **Discipulus:** Quomodo respondetur ad auctoritates que sona-
re videntur quod absque auctoritate principis nulli licet bellum
suscipere.

Magister: Ad omnes unica datur responsio, quia omnes in-
telligende sunt quando auctoritas principis potest convenienter
haberi. Si autem principis auctoritas convenienter haberi non po-
test, vel propter eius absentiam vel propter eius imperitiam aut
50 impotentiam seu propter eius malitiam, licet absque eius aucto-
ritate ex iusta et rationabili causa bellum suscipere non solum
particulare sed etiam generale.

55 **Discipulus:** Ista responsio innuit quod in pluribus casibus vel
propter diversas condiciones principis licet absque eius auctoritate
bellum suscipere, unde predicta per exempla declara.

Magister: Omnia per unum exemplum videntur quodammodo
posse declarari. Ponatur enim quod aliquis rex potens vel popu-
lus aliquam civitatem invadat iniuste, satagens omnes cives ex-
tinguere et civitatem funditus dissipare. Si in hoc casu princeps

35 neci] nesti To 36 in casu] Bb We: *omitted* Ly Vg Va An Fi Vc To
37 quam] bellum *added* We 37 suscipere] sustinere Ly Vg 38 et] *omit-*
ted Vc 38 seu] et Vc 39 auctoritate] *omitted* An 39 mortalis] moralis
Vc 39 cupientem] capientem An concupiscentem Va 40 orthodoxorum]
catholicorum To 41 doctrinam] erroneam *added* Vc To 42 eius] Bb
We: pape Ly Vg Va An Fi Vc To 42 erroneam] Bb We: heretici erroneam
Ly Vg Va heretici Vc To hereticam An Fi 42 expugnare] impugnare To
46 omnes¹] eos Bb An auctoritates *added* Vc 46 unica] una Vc veritates
Va Vg 46 quia] quod Vc Vg 48 haberi¹] Et *added* We 49 imperitiam]
peritiam Bb 49–50 aut impotentiam] *omitted* Ly Vg Va Vc 50 eius¹] *omitted* We
51 solum] tantum Vc 54 licet] liceat Ly 56 omnia] We:
Quia Bb An Fi Va Vg Vc To Istud Ly 56 videntur] Bb We To: videtur Ws
56 quodammodo] We: quod ammodo Bb omnimode Ly Vg Va Vc omnia To
quod omnimodo An Fi 57 declarari] probari To 57 ponatur ... aliquis]
Ideo ponitur tale exemplum. Si To 58 invadat] invadit To invadant Bb
58 iniuste] iniuxta We

civitatis est absens ita quod cives eius auctoritatem et consilium 60
 non possunt requirere, vel si princeps est alienatus a sensu vel
 alias infirmus, ita quod eis non potest consulere, vel si etiam ip-
 semet princeps malitiose conatur tradere civitatem, civitati licet
 pro se defendenda bellum suscipere principe minime annuente, 65
 imo ipso pro viribus resistente. Unde et per multa exempla posset
 ostendi quod plures populi et communitates sepius deposuerunt
 iuste suos reges et principes et postea sibi principes elegerunt.
 Ex quo patet quod etiam populus absque auctoritate principis po-
 tuit ex causa iusta et rationabili contra principem deponendum 70
 bellum movere.

Capitulum 46

Discipulus: Michi videtur ostensum aperte quod in pluribus
 casibus licet populo absque auctoritate principis bellum generale
 movere, ex quo concludi potest, ut apparet, quod licet predica- 5
 toribus et doctoribus contra papam hereticum absque auctori-
 tate prelati cuiuscunque mortalis bellum spirituale suscipere, eius
 doctrinam erroneam reprobando. Nichilominus tamen peto ut ad
 eandem conclusionem aliquas alias rationes adducas.

60 absens] absque Va 60 auctoritatem] auctoritate Bb Vg 60 consilium]
 consilio Vg 61 possunt] possent Ly 61 vel¹] et Bb 61 si] Vc: *omit-*
ted Ws 61 alienatus] alienus To 62 alias] taliter *added* To 62 ita] Vc:
omitted Ws 62 si] Vc: *omitted* Ws 63 tradere] trahere To 64 defendenda]
 defendendo To 64 annuente] adjuvante To 65 pro] *omitted* To 65 et]
 An Fi We To: *omitted* Ws 65 multa] et *added* Bb 65 posset] potest
 To 67 iuste] iuxta We 67 suos] Ly Vg Vc To: *omitted* Bb An Fi Va
 We 67 et¹] sui *added* Va 68–69 potuit] *omitted* To 69 iusta] iux-
 ta We 70 movere] promovere Ly potest *added* To 3 licet] *omitted* To
 6 mortalis] moralis Vc We 6 spirituale] *omitted* Vc 7 reprobando]
 improbando Ly

1 capitulum 46] Capitulum 46 quod absque auctoritate sui prelati licet pre-
 dicatoribus et doctoribus contra papam hereticum bellum assumere probatur
 octopliciter Ox probat conclusionem precedentem de doctoribus multis ratio-
 nibus ubi multa que respiciunt officium predicatoris quodque predicator debet
 ordinari contra imminetia pericula et complecteri auditorio que sint odienda
 et perseguenda et sicut amor non est otiosus ita nec odium Item quod eis ex
 officio debetur resistere lupis Item quibus magis est resistendum dum plures
 populum corrumpunt Quod predicatorum sunt oculi corporis mistici quodque
 sunt testes veritatis ad quam testificandam tenentur sepe quilibet etiam si a supe-
 riori non fuerit requisitus Item patronus sive advocatus quando tenetur pauperi
 patrocinari et quod ad sanationem capitis subditi tenentur laborari Fr

10 **Magister:** Quod non solum sit licitum sed etiam quod predi-
 catores et doctores teneantur doctrinam pape erroneam reprobare,
 irrequisita auctoritate cuiuscunque prelati mortalis videtur posse
 probari secundo principaliter sic. Qui officium susceptum vel
 commissum negligit exercere est merito arguendus. Talis enim
 15 servo nequam qui abscondit talentum sibi commissum non im-
 merito comparatur. Facit etiam contra preceptum Apostoli scri-
 bentis 2 ad Tim. 4: “ministerium tuum imple”. Sed ad officium
 predicatorum et doctorum spectat veritatem catholicam affirmare,
 et pravitatem hereticam confutare, que duo sunt opera sapientis,
 scilicet non mentiri de quibus novit, et mentientem posse mani-
 20 festare. Ergo ad predicatorum et doctores spectat perfidiam pape
 heretici confutare.

Discipulus: Licet ad predicatorum et doctores pertineat pravi-
 tatem hereticam confutare, non tamen spectat ad ipsos omnem
 pravitatem hereticam confutare, quia nullus posset hoc facere.
 25 Ergo per hanc rationem probari non potest quod ad eos spectat
 perfidiam pape heretici reprobare.

Magister: Hec responsio non sufficit ut videtur multis quia,
 secundum beatum Gregorium, secundum qualitatem auditorum
 debet formari sermo doctorum, et videtur accepisse a beato Pe-

9 quod²] To: *omitted* Ws 10 et doctores] *omitted* An 10 teneantur] ut
added An 10 pape] heretici *added* To 11 irrequisita] non requisita Ly
 Vgm requisita Va Vg 11 cuiuscunque] To: *omitted* Ws 11 mortalis]
 moralis Vc 11 videtur] et hoc principaliter sic To 12 probari] probare
 Bb 12 secundo ... sic] *omitted* To 12 secundo] primo Vc 14 servo]
 serve Bb 15 comparatur] et *added* We 15 etiam] enim Ly Vg *omitted*
 An Fi 16 2] Ly Vg: primo To *omitted* Ws 16 ad¹] *omitted* An Fi
 16 4] Ly To: *omitted* Ws 17 affirmare] et defensare To 18 sapientis]
 sapientum Ly 19 mentiri] et *added* Ly Vg Va An Fi Vc 19 quibus] Vc:
 hiis que Ws 19 et] *omitted* Ly Vg Va 22 doctores] spectet et *added* To
 24 pravitatem hereticam] heresim Ly 24 posset] potest To 25 spectat]
 spectet To 27 magister] Et *added* Va 27 sufficit] sufficis To 27 multis]
omitted Va 27 quia] sicut *added* Bb We To 28 secundum¹] *omitted* Bb
 28 beatum] *omitted* An Fi 29 doctorum] doctoris Bb To

13–15 Matthew 25:26, Luke 19:22 16 2 Timothy 4:5 18–20 Ockham,
Expositio super libros Elenchorum, I, 1 § 5 (OPh III, 11— citing Aristotle)
 28–29 *Moralia in Job*, book 30, sect. 12 (CC-SL 143B, p.1499; PL 76, col.
 530): “pro qualitate igitur audientium formari debet sermo doctorum”. 29–33
 col. 594

tro qui, ut legitur 8 q. 1 c. *Oportet* ait: “oportet eum qui docet 30
et instruit animas rudes esse talem ut pro ingenio discentium se-
metipsum possit aptare et verbi ordinem pro audientis capaci-
tate dirigere”. Sic oportet predicatorem et doctorem secundum
varietatem temporum doctrinam suam audientibus ministrare ut 35
quando ab hereticis de aliquibus erroribus specialibus invaduntur,
per doctrinam predicatorum et doctorum contra eosdem errores
specialiter muniantur. Si ergo papa hereticus virus sue perfidie
in fideles laborat transfundere oportet predicatorum et doctores
sue perfidie specialiter obviare et de veritate contraria auditores
salubriter informare. 40

Discipulus: Puto quod hanc rationem intelligo, ideo alias non
differas allegare.

Magister: Tertio principaliter videtur sic posse probari. Ille
cui ex officio incumbit peccanti resistere, si non resistit peccan- 45
ti, consentit, et simili modo cum eo iudicandus est culpabilis.
Hec est enim ratio quare sepe taciturnitas et dissimulatio impu-
tantur prelati que tamen subditis minime imputantur, quia ad
prelatos et potestatem habentes spectat sepe peccantibus obvia-
re, quod tamen ad subditos minime spectat. Sed predicatoribus

30 oportet²] Fb Ly We: quod Ws 30 eum] Fb Ly Vg Va Vc We: dum Bb
An Fi ut quod To 30 qui docet] quidem An docet Bb 31 et] *omitted*
Vg 31 rudes] videns Va vides Vg oportet Vc To 31 talem] tales Bb
31 ut] quod *added* Va 31 discentium] dicentium Ly Vg Va 32 possit]
posset Va Vg 32 audientis] auditis Bb 33 sic] enim *added* Ly Vg Va Vc
33 oportet] diligentem *added* Ly 34 temporum] *gap* Fi 34 ut] aut Ly
35 specialibus] specialiter Ly To 36 et] *omitted* An 36 contra] *omitted*
Bb 37 specialiter] *omitted* Vg To 37 si] Sic Va 37 virus] *omitted*
Ly 38 in ... transfundere] plures satagit illaqueare et viri infideles laborant
transcendere Ly 38 fideles] infidie To 38 transfundere] transcendere
Va transcendere Vg 39 de veritate] We: veritatem Ws 39 contraria]
Bb We: contrariam Ws 39 auditores] fideles vel auditores We *omitted*
To 40 salubriter] alios *added* To 41 quod] ut Vc 41 intelligo] We:
intelligam Ws 43 videtur] arguitur To *omitted* An 43 posse probari]
omitted To 43 ille] *omitted* Ly Vg Va 44 cui] an Va 44–45 peccanti]
peccans Va 45 consentit] *omitted* To 45 simili] consimili Ly 45 modo]
tamen *added* Va Vg 45 est] Ly Vc We To: *omitted* Ws 45 culpabilis]
Et *added* To 46 hec] autem *added* We 46 est] *omitted* Bb 46 enim]
omitted WeTo 46–47 imputantur¹] Ly We: imputatur Ws 47 que] Ly
Vg Va Vc We: qui An Fi To quia Bb 47 tamen] cum Bb 47 imputantur]
imputatur Va Vg To putantur Bb 47 quia] *omitted* Vc 48 prelatos] enim
added Vc 49 quod] quia Va Vg

- 50 et doctoribus ex officio suscepto incumbit perfidie pape heretici
fidem corrumpere satagentis resistere. Ideo enim, ut dictum est,
officium predicatoris et doctoris debent suscipere ut doceant ca-
tholicam veritatem et confutent hereticam pravitatem. Ergo si non
resistunt pape heretico cum possunt, eius perfidiam reprobando,
55 eidem consentiunt et simili modo cum eo sunt culpabiles reputan-
di. Unde virtute istius medii omnes auctoritates supra capitulo 38
introduce (et alie que sonare videntur quod qui non resistit pec-
canti cum potest, consentit) ad predictam conclusionem possunt
adduci.
- 60 Quarto principaliter sic arguitur. Omnis perfidia inimicorum
fidei odio est habenda, teste Psalmista qui ait: “iniquos odio ha-
bui,” et alibi ait: “omnem viam iniquam odio habui,” et rursus ait:
“nonne qui oderunt te Domine oderam, et super inimicos tuos ta-
bescebam. Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt michi”.
- 65 Ex quibus verbis colligitur quod omnis nequitia et malitia odio
est habenda, et quod inimici Dei in quantum sunt inimici Dei
odio sunt habendi. Quod etiam ipse Salvator testatur Luc. 14: “si
quis venit ad me et non odit patrem suum et matrem et uxorem et
filios et fratres et sorores adhuc autem et animam suam, non po-
70 test esse meus discipulus”. Ex quibus verbis colligitur quod hoc
est in omni homine odiendum quod est in eo Deo contrarium.

50 et] *omitted* An 51 satagentis] atagentis Bb 51 enim] non An 52 predicatoris] Bb We: predicatorum Ly Vg Va Vc To predicationis An Fi 52 doctoris] Bb An Fi We: doctorum Ws 52 debent] debet Fi Vg 52–53 catholicam] *omitted* To 53 confutent] confutant Vg confrant Va 54 cum] tamen Va 54 possunt] possint We 55 eidem] ei We 56 virtute] virtus Vg Va Vc 56 medii] est quod *added* Vc 57 introduce] inducte Vc To 57 sonare] insinuare Ly Vg 58 consentit] Bb Fi We To: eidem consentire videtur Ws 58 possunt] *omitted* Vg 60 sic] *omitted* To 61 ait] dicit Ly Vg Va Vc 62 ait¹] dicit To 62 iniquam] Vulg Ly Va Vc We To: iniquitatis Ws 62 habui] *omitted* Bb 62 rursus] rursus Bb 63 domine] odio *added* We 63–64 super ... illos] *omitted* To 64 oderam] odebam An Fi To 64 illos] et *added* Bb An Fi Vc We To 65–70 omnis ... quod] *omitted* An Fi To 66 in ... dei²] Bb We: *omitted* Vc Va Vg 67 odio] *omitted* Va Vg 67 testatur] dicens *added* We 68 et matrem] Bb Vc We: *omitted* Ly Va Vg 68 uxorem] uxores Vc 69 et sorores] Bb Vc We: *omitted* Ly Vg Va 69 adhuc ... non] Bb We: non Ly Vg Va Vc 71 homine] *omitted* Bb 71 in eo] *omitted* Ly

51 1 Dial. 7.42, 43 61–62 Psalms 118:113 62 Psalms 118:128 62–64 Psalms 138:21–22 67–70 Luke 14:26

Perfidia autem pape heretici est Deo contraria, ergo odio est habenda. Sed predicatorum et doctorum odio non habent perfidiam pape heretici nisi ipsam, debitis circumstantiis observatis, detestantur, persequuntur, et improbare nituntur. Ergo predicatorum et doctorum ipsam oportet perfidiam pape heretici reprobare. Maior videtur evidens. Minor aperte probatur. Quia sicut secundum beatum Gregorium probatio dilectionis exhibitio est operis, ita etiam probatio odii exhibitio est operis. Et secundum eundem Gregorium amor non est otiosus sed multa operatur si est. Ita etiam odium non est otiosum sed multa operatur si est. Amor enim et odium sunt cause distincte distinctos effectus habentes, et ideo sicut ex amore, si est, multi sequuntur effectus, ita etiam ex odio plures effectus emanant. Quare ex odio si est verum respectu perfidie pape heretici in predicatoribus et doctoribus opera exteriora sequuntur. Persecutio autem est effectus odii, et similiter reprobatio et detestatio exterior. Quare si predicatorum et doctorum vere odiunt perfidiam et malitiam pape heretici, ipsam efficaciter persequuntur. Quod Augustinus, ut habetur 23 q. 4 c. *Duo ista*, insinuare videtur dicens: “duo ista nomina cum dicimus, homo

73 et doctores] *omitted* Bb 74 ipsam] ipsum Ly Vg Va 74–75 detestantur Va Vg: detestentur Ws 75 persequuntur] persequantur Ly To et sequuntur Va *omitted* Vc 75 et¹] efficaciter *added* We 75 improbare] *improbari* Vc 75 nituntur] Kn: nitentur We videntur Va nitentur videntur Vg nitantur Ly Bb An Fi Vc To 75 ergo] intelligitur quod Va 75–76 predicatorum ... doctores] *omitted* Ly Vg 76 ipsam] *omitted* Vc We To 77 sicut] Bb We Vg To: *omitted* Ws 77–78 beatum] *omitted* Vc 78 est] *omitted* An 79 probatio] improbatio We 79 et] sicut We 79–80 gregorium] *omitted* Vc To 80 amor] Dei *added* We 80 sed] et To 80 multa] et magna *added* To 80–81 ita ... est²] *omitted* Ly Vc 80 ita] We: Et ita Ws 81 et] etiam Bb 82 odium] sicut *added* Vc 82 distincte] ita et *added* Vc 82 distinctos] distinctione Va habent *added* Vc 82 habentes] *omitted* Vc 83 sicut] *omitted* Va Vc 83 sequuntur] sunt An 83 ita] vel An 84 plures] quamplures We 84 quare ... odio] *omitted* To 84 quare] Quia Vc 84 verum] vere Ly 85 perfidie] *omitted* An 85 in] et To 86 persecutio] Detestatio autem, persecutio et improbatio exterior Vc 86 autem] *omitted* Vc 86–87 et ... exterior] *omitted* Vc 88 odiunt] obediunt To 88 et malitiam] *omitted* To 88 heretici] et malitiam eius *added* To 89 persequuntur] persequuntur To 89 c] 1 *added* Vc

77–78 *Homilia 30 in Evangelia* (ad Ioh.14:23-31), n. 1, PL 76 col. 1220; CC-SL, Turnhout: Brepols 1999. p. 256: "probatio ergo dilectionis exhibitio est operis". 79–80 *Ibid.*, col. 1221; CC-SL, p.257: "Nunquam est Dei amor otiosus. Operatur etenim magna, si est." 89–94 col. 915

peccator, non utique frustra dicuntur. Quia peccator est, corripere, et quia homo, miserere, nec omnino liberabis hominem, nisi cum persecutus fueris peccatorem. Huic officio nominis invigilet disciplina”, et infra: “ita nulli homini claudenda est misericordia sicut nullo peccatori impunitas relaxanda”. Ex quibus verbis colligitur quod quilibet ex necessitate tenetur, quantum sibi licet pro gradu suo et officio, corripere et persequi peccatorem. Ergo predicatorum et doctorum oportet persequi modo congruenti sibi, scilicet reprobando perfidiam pape heretici.

100 **Discipulus:** Ex hac ratione haberetur quod predicatorum et doctorum deberent omnium hereticorum doctrinam erroneam reprobare, imo omnem peccatorem persequi tenerentur, quod eis impossibile esse dinoscitur. Nullus autem ad impossibile obligatur.

105 **Magister:** Ad hoc respondetur quod sicut debemus diligere omnes proximos (et ideo papam tam hereticum quam catholicum tenemur diligere), non tamen omnibus possumus actu in speciali beneficia exhibere, sed debemus esse parati tempore necessitatis pro posse omni indigenti succurrere. Ita omnes iniquos in quantum iniqui sunt odire tenemur, et secundum preparationem cordis
110 omnes persequi astricti sumus. Illum tamen qui deterior est et magis perniciosus populo christiano fortiusque honorem Dei conatur

91 peccator²] peccatoris Va 91–92 corripere] corripi Va corripere Vg To 92 quia] *omitted* To 92 homo] est *added* To 92 miserere] miseretur Vg 92 liberabis] Fb Ly Fi: liberalis To liberabit Bb An Va Vg We lib’ab’ Vc 93 cum] eum Va Vg Vc 93 fueris] fuerit Vg 94 ita] Fb Ly Fi Vc We: ista Bb An Va Vg *omitted* To 95 nullo] Fb: nulli Ww 95 verbis] *omitted* Ly Vg Va 96 colligitur] evidenter *added* Vc 96 ex] de To 96 necessitate] salutis *added* To 97 et officio] *omitted* An 97 peccatorem] ergo predicatorum debent omnium hereticorum doctrinam reprobare, imo omnem peccatorem persequi tenentur *added* Ly 97–98 ergo ... doctores] *omitted* We 98 congruenti] convenienti Vc 100 ratione] responsione Vc 100 haberetur] habetur Vc We 101 deberent] debent Va Vg Vc We 102 tenerentur] tenentur Va We 102 quod] et Va 103 nullus] alius Vg (nullus Vgm) 105 ideo] *omitted* To 105 hereticum] hereticam Bb 105 catholicum] catholicam Bb 106 tenemur] debemus To 106 in] *omitted* Ly 108 pro] *omitted* Vc 108 omni] omnem Va omnibus We 108 indigenti] indigentibus We 108 succurrere] luccurare Bb 108–109 iniquos ... quantum] si quos unquam Pz Vg 108 in] *omitted* Va 109 odire] obedire Bb *omitted* An Fi 109 tenemur] tenentur Va 109 et] *omitted* Bb 109 preparationem] comparationem To 109 cordis] cedens Bb 111 fortiusque] Bb We: fortius quia Ws

minuere, omnes catholici fortius et melius persequi astringuntur. Et ideo cum papa hereticus sit deterior et magis nocivus populo christiano quam alii minus mali, illum singulariter persequi debent catholici universi, et ideo predicatorum et doctorum singulariter contra papam hereticum debent suum officium exercere, ipsum efficacissime et doctrinam suam erroneam reprobando. 115

Discipulus: Si rationes alias cogitasti, allega.

Magister: Quinto principaliter arguitur sic. Sicut oculi corporis materialis qui sibi et aliis partibus corporis minime vident illa que sunt eis periculosa et nociva (puta foveas, laqueos, hostes, bestias, et alia que possunt inferre corpori lesionem) inutiles reputantur, sic oculi corporis spiritualis, puta ecclesie, qui sibi et ecclesie nequaquam monstrant pericula imminencia ecclesie universe inutiles sunt censendi. Oculi autem ecclesie sunt predicatorum et doctorum qui bona et mala, virtutes et vitia, periculosa et utilia, debent aliis et sibi videri ac monstrare. Maximum autem periculum imminet ecclesie Dei quando papa est hereticus. Ergo si predicatorum et doctorum non vident nec monstrant ecclesie periculum quod ex perfidie pape heretici ecclesie imminet orthodoxe inutiles sunt censendi. 120 125 130

Sexto sic. Sicut ad testem pertinet in iudicio perhibere testimonium veritati, sic ad predicatorum et doctorum spectat in suis sermonibus et lectionibus asserere veritatem et veritati testimonium perhibere, imo predicatorum et doctorum videntur testes veri- 135

112 melius] virilius Vc 113 ideo] omnino Bb 113 nocivus] perniciosus Ly Vg Va Vc 114 singulariter] signanter We 115 ideo] nimo Bb omitted To 117 efficacissime] efficaciter Vc 117 erroneam] omitted Vc 118 allega] eas added To 119 quinto] Hoc Va 119 principaliter] specialiter Ly Vg Va Vc 120 materialis] mali Ly Vg Va malis To 120 minime] minus added Bb An Fi Va Vg To 120 vident illa] videntur We 121 periculosa] periculosiora Ly Vg 121 nociva] nociviora Ly 122 inferre] inferri Vg Va 122 corpori] corporis An Fi To 123 sic] ita To 123 puta ecclesie] omitted To 124 nequaquam] nunquam An Fi 124 pericula] etiam Ly Vg 124–125 universe] universali To 125–126 inutiles ... doctores] omitted To 126 periculosa] pericula Ly Vg Va Vc 127 utilia] inutilia To 127 debent] debet To 128 imminet] immineret To 128 dei] fidei An 129 non] omitted Ly Vg Va 130 ecclesie] fidei To omitted An 130 orthodoxe] catholice To 131 censendi] cense de Va 132 perhibere] Vc We To: prohibere Ws 133 spectat] omitted Ly Vg Va 134 lectionibus] Bb Vc Va: locutionibus Ws 135 predicatorum ... doctores] omitted Ly Vg Va Vc 135 videntur] possent verisimiliter merito appellari Ly

tatis. Unde quia apostoli predicaturi et docturi veritatem fuerunt, testes veritatis poterant merito appellari, iuxta illud Redemptoris Act. 1: “eritis michi testes in Hierusalem et in omni Iudea etc.” Et ut legitur in eodem capitulo, beatus Petrus dixit: “oportet ergo
 140 ex his viris qui nobiscum congregati sunt in omni tempore quo intravit et exivit inter nos Dominus Iesus incipiens a baptis-
 mate Iohannis usque in diem qua adsumptus est a nobis testem resur-
 rectionis eius nobiscum fieri unum ex istis”. Predicadores ergo et
 doctores sunt testes veritatis. Sed testes cum in iudicio exami-
 145 nantur tenentur contra papam hereticum asserere veritatem. Ergo predi-
 cadores et doctores in sermonibus et lectionibus suis contra
 papam hereticum testimonium veritati perhibere tenentur.

Discipulus: Ista ratio probare videtur quod tunc solummodo predi-
 cadores et doctores in suis sermonibus et lectionibus de-
 150 beant contra papam hereticum asserere veritatem quando ad hoc
 a suis superioribus compelluntur, quemadmodum testes tunc so-
 lummodo contra papam hereticum perhibere testimonium veritati
 tenentur quando ad hoc per suos superiores artantur.

Magister: Ista responsio vel obiectio nulla quibusdam apparet,
 155 nam non solummodo testis debet perhibere testimonium veritati

136 apostoli] a primo Ly 136 veritatem] *omitted* Fi 136 fuerunt] erant
 To ideo *added* Va 138 in¹] *omitted* Ly 138 iudea] Iuda Bb 139 et]
omitted To 139 in] *omitted* Ly 139 dixit] dicit Ly 140 tempore] Vulg
 Ly Vg Va: tempore] Ws 140 quo] in quo We cum To 141 intravit] Vulg
 Vc: introivit Ws 141 dominus] noster *added* Ly 141 iesus] illi Va *omit-*
ted To 142 iohannis] Iohannes Va 142 in] ad Ly 142 a] *omitted* An
 Fi 142–143 resurrectionis eius] resurrectioni Ly 143 fieri] fidei An *gap*
 To 143 unum] *omitted* An 143 et] *omitted* To 144 doctores] veritatis
added Ly Vg Va Bb An Fi We To 144 veritatis] *omitted* Va 144 cum]
 tum Vg tamen Va 144–145 examinantur] Ly: emanantur Bb An Fi We
 obmittantur Va munerantur Vg emanantur et evocantur To convocantur Vc
 145 contra ... hereticum] *omitted* To 145 asserere veritatem] testimonium
 perhibere veritati Ly 147 veritati] veritatis Ly Vg Va 146–149 suis...
 lectionibus] *omitted* To 149–150 debeant] debent We 151 a ... su-
 perioribus] We: inserere Vg Va in suis sermonibus Ly Bb An Fi Vc To
 151–152 solummodo] solum Ly 152 contra ... hereticum] *omitted* Ly
 To 152 veritati] *omitted* To 153 per ... superiores] a suis superioribus
 We 154 vel obiectio] *omitted* To 154 nulla] *omitted* Vg est ut *ad-*
ded Ly Vg est *added* Va 155 solummodo] Ly Vg Va Bb We: solum Ws
 155 testis] testes Ly Vg Va Vc To 155 debet] debent Ly Vg Va Vc To

quando a suo superiori compellitur, imo sepe ad hoc ex conscientia sine omni coactione per superiorem astringitur. Quia sicut caritatis affectio quam quilibet ad alium habere tenetur suggerit unicuique ut quod uni prodest et alteri non nocet illud nequaquam prohibeat, sic eadem caritatis affectio monet unumquemque ut quod alteri prodest et sibi si faciat minime nocet alteri faciat iuxta regulam Salvatoris qua unusquisque iubetur alii facere quod sibi vult fieri, que regula tunc videtur precipue locum habere quando facere alteri quod sibi vult fieri nulli nocet nec corporaliter nec spiritualiter. Sed sepe ferre testimonium veritati etiam coram non superiore suo sibi non nocet et alteri multum prodest, quia liberat eum a dampno vel periculo absque detrimento sui. Ergo tunc quamvis testis non fuerit a superiori compulsus tenetur perhibere testimonium veritati. Ergo consimiliter predicatorum et doctorum, quando possunt liberare auditores suos ne incidant in perfidiam pape heretici, de necessitate salutis tenentur suis auditoribus veritatem contra papam hereticum indicare.

Discipulus: Tenetne aliquis modernorum doctorum mutuo se reprobantium quod testis aliquando non compulsus a superiore tenetur perhibere testimonium veritati.

Magister: Thomas de Aquino hoc videtur asserere 2a 2e, q.70, art. 1, dicens: “si vero requiratur eius testimonium non auctori-

156 quando] ad hoc *added* Ly Vg Va Vc 156 compellitur] compelluntur Ly Va Vc To 156 ex] quod To 156–157 conscientia] scientia An Fi To 157 astringitur] astringuntur Ly Vc To 159 ut] aliquid *added* Bb 159 quod] cum alio We 159 illud] Ly Vc: illum Ws 160 unumquemque] unicuique To 161 faciat¹] fiat An Fi 161 nocet] noceat To 162 qua] quia Va 162 alii] alteri Ly An Fi aliis To 162 facere] illud *added* Bb An Va 162 quod] que Vg 163 que regula] Bb Fi We To: *omitted* Ws 163–164 tunc ... fieri] *omitted* Ly quod *added* Ly 163 habere] hoc *added* Vc 164 alteri] alii We 165 ferre] Vc We: facere Ws 166 superiore] superiori To 166 quia] si To 168 a] suo *added* We 168 perhibere] Ly Vc We: perhiberi Ws 169 consimiliter] consimili To 174 quod] *omitted* Vc 174 testis] testes Vc 174 compulsus] compulsos Vc 175 tenetur] teneri Vc 176 hoc] *omitted* Ly Vg Va 176 videtur] approbare et To 176 asserere] in *added* Va 176 70] 7 To 20 Vc 177 dicens] dicens] *omitted* Ly 177 non] de Va Vc

tate superioris cui obedire tenetur tunc distinguendum est. Quia
 si testimonium requiratur ad liberandum hominem vel ab iniu-
 180 sta morte seu pena quacunq[ue], vel a falsa infamia, vel etiam ab
 iniquo dampno, tunc tenetur homo ad testificandum. Et si eius
 testimonium non requiratur, tenetur facere quod in se est ut ve-
 ritatem annunciet alicui qui ad hoc possit prodesse. Dicitur enim
 185 in Psalmo 81: ‘eripite pauperem, et egenum de manu peccato-
 ris liberate’, et Prov. 24: ‘erue eos qui ducuntur ad mortem’,
 et Rom. 1 dicitur: ‘digni sunt morte non solum qui faciunt sed
 etiam qui consentiunt facientibus’, ubi glossa dicit quod ‘con-
 sentire est tacere cum possis redarguere’”. Ex quibus patet quod
 190 testis tenetur testimonium perhibere veritati quandoque quamvis
 per superiorem minime compellatur, et per auctoritates quas iste
 adducit ostenditur quod predicatorum et doctorum in suis sermoni-
 bus et lectionibus tenentur si possunt auditores suos ne incidant
 in perfidiam pape heretici preservare, quia ad eundem spectat
 aliquem ab ingruente periculo liberare ad quem spectat alium a

178 superioris] superiorum To 178 cui ... tenetur] We: cui pena Bb An
 Fi Va Vg cum pena Vc *omitted* Ly To 178 quia] aliquando requiritur testi-
 monium alicuius auctoritate superiorum, aliquando vero non requiritur testi-
 monium subditi superiorum auctoritate, cum in his que ad iustitiam pertinent
 obedire tenentur, non est dubium quin teneatur testimonium ferre in his in qui-
 bus secundum ordinem iuris testimonium ab eo exigitur, puta in manifestis, in
 his in quibus infamia precesserit. Si autem exigatur ab eo testimonium in aliis,
 puta in occultis in quibus infamia non precessit, non tenetur ad testificandum.
 Si vero requiratur eius testimonium non auctoritate superiorum quibus sub-
 set, tunc distinguendum est quia *added* Ly 179–180 iniusta] iniuxta We
 180 a] *omitted* To 180 falsa] falso An Fi We 181 iniquo] aliquo Va Vc
 181 ad] a We 182 facere] ferre An Fi 183 annunciet] Ly Vg Va Vc: den-
 unciet Bb An Fi We *omitted* To illi *added* An Fi 184 psalmo 81] Aquinas:
 psalmista Ly psalmis Ws 184 eripite] eripere To 184 egenum] et *added*
 Vc 184–185 peccatoris] peccatorum Va To 185 liberate] eum *added* To
 186 et] ad *added* Ly Vg Bb To 186 1] 10 Va 7 To 187 etiam] Aquinas
 Vc: *omitted* Ws 187 quod] *omitted* We To 188 possis] possit Ly Vg Va
 We 188 quibus] verbis *added* Ly Vg Va Vc 189 quandoque] *omitted*
 To 190 per²] *omitted* To 190 iste] ipse Ly Vg Va Vc 191 ostenditur]
 ostendit Vc ostendi To 192 lectionibus] actionibus An Fi 192 possunt]
 possint Ly 192 incidant] insidiant Va 194 aliquem] alium An Vc
 194 ab ... alium] *omitted* An 194 ingruente] Bb Va Vc: ingruenti Ly An
 Fi We To incongruente Vg sive imminente *added* Ly

184–185 Psalms 81:4 185 Proverbs 24:11 186–187 Romans 1:32 187–188 ■
 Glossa ordinaria, IV, p. 277 col. 1

periculo in quod incidit si potest eripere.

195

Discipulus: Adhuc alias rationes ad conclusionem principalem allega.

Magister: Septimo probatur eadem conclusio sic. Sicut advocatus patrocini-
um cause iuste prestare tenetur ita predicatorum et doctores veritatem catholicam docere et pravitatem hereticam
reprobare tenentur. Sed advocatus cause catholicorum contra papam hereticum patrocini-
um prestare tenetur, quia advocatus patrocini-
um prestare tenetur cause pauperum. Hoc enim est opus
misericordie ad quod pro loco et tempore et aliis circumstanti-
is debitis observatis quilibet obligatur. Ergo multo magis debet
advocatus cause catholicorum contra papam hereticum patrocini-
um et defensionem impendere eo quod causa fidei est cause
cuiuscunque pauperis preferenda. Ergo consimiliter predicatorum
et doctores in suis sermonibus et lectionibus debent prestando
patrocini-
um cause fidei papam hereticum eiusque doctrinam er-
roneam confutare.

200

205

210

Discipulus: Non videtur quod advocatus semper teneatur cau-
sis pauperum patrocini-
um impartiri, quia tunc oporteret ipsum
omnia alia negotia sua et aliorum dimittere, et eadem ratione non
semper tenentur predicatorum et doctores perfidiam pape heretici
reprobare.

215

Magister: Non intendunt isti quod semper advocatus causis
pauperum patrocini-
um teneatur impendere, nec quod semper om-
nes predicatorum et doctores papam hereticum debeant in suis
lectionibus et predicationibus reprobare, sed intendunt quod si-
cut advocatus quando non apparet in promptu quod per alium
modum quam per suum iuvamen potest causa pauperis subleva-

220

195 quod] quem Vc 198 sicut] *omitted* An 198–199 advocatus] avo-
catus We advocati Ly Vg Va Vc 199 patrocini-
um] procim Bb in added To
199 cause iuste] causa iusta To 199 tenetur] Bb We To: tenentur Ws
200 et²] *omitted* Bb 201 cause] *omitted* Ly 203 cause] in causa To
205 debitis] debite Va 206 cause] *omitted* Ly 206–207 patrocini-
um]
prestare tenetur et *added* To 207 cause] causa To 208 cuiuscunque]
cuiusque Va 212–213 causis] causam To 213 impartiri] impendere To
impetiri Vc 213 oporteret] oportet To 214 alia] *omitted* To 214 sua]
omitted Ly Vg Va Vc 217 intendunt] attendunt Ly Vg 218 teneatur]
teneantur Vc 218 impendere] prestare To 219 papam] pauperum To
220 predicationibus] sermonibus We 220 quod] *omitted* Ly 221 in
promptu] Bb To: in prompta An Fi We *omitted* Ly Vg Va Vc 222 potest]
item Va 222 causa] Ly Vg To: causam Ws 222–223 sublevari] solevari
Va

ri, tunc de necessitate salutis ei tenetur patrocini-
um exhibere. Ita
predicatores et doctores oportet viriliter pape heretico obviare
225 quando non apparent alii in promptu qui causam fidei velint et
valeant contra papam hereticum defensare.

Discipulus: Adducas rationes alias si tibi occurrunt.

Magister: Octava ratio est hec. Sicut ad accusatorem spectat
230 crimen perniciosum rei publice quod potest probare iudici ac-
cusare, ita ad predicatores et doctores spectat errores perniciosos
contra fidem catholicam insurgentes reprobare. Sed sciens papam
esse hereticum et conantem a fide avertere orthodoxos ipsum, si
potest probare, accusare tenetur. Igitur predicatores et doctores
235 scientes papam hereticum laborare fidem corrumpere ortho-
doxam doctrinam suam erroneam reprobare tenentur. Maior videtur
aperta. Minor probatur auctoritate Gregorii qui, ut legitur 2 q. 7 c.
Sicut, ait: “sicut laudabile discretumque est reverentiam et hono-
rem exhibere prioribus, ita rectitudinis et Dei honoris est, si qua
240 in eis sunt que indigent correctione, nulla dissimulatione postpo-
nere, ne totum (quod absit) corpus morbus invadat, si languor non
fuerit curatus in capite”. Ex quibus verbis colligitur quod ad recti-
tudinem Deique timorem spectat accusare quemcunque prelatum
qui totum corpus conatur inficere. Cum ergo papa hereticus totum
245 corpus ecclesie heretica pravitate molitur inficere, papa hereticus
est a scientibus et probare valentibus accusandus.

223 ita] Item To 224 oportet viriliter] tenentur Va 224 viriliter] a viri-
bus We 225 in promptu] prompti Ly 226 defensare] defendere Ly Vg To
227 adducas] To: Adhuc Ly Va Vc Ad hoc Bb An Fi Vg We 227 tibi] To:
omitted Ws 227 occurrunt] allega *added* Ly Vg Va Vc 229–230 accusare]
nuntiare To 230 ad] *omitted* An 230 et doctores] *omitted* To 232 et con-
nantem] qui conatur To 232 orthodoxos] catholicos Vc orthodoxa catholi-
cos To 233 probare] probari To 233 et] ac We 234–235 orthodoxam]
catholicam To 235 reprobare] probare Ly 236 aperta] nota To 236 2]
11 Vc 236 7] 2 Vc 237 discretumque] discretum Bb 238 prioribus]
Fb Bb Vc: predicatoribus Ws 239 correctione] correptione We 240 invadat]
inficiat To 241 ad] in To 243 inficere] interficere Va 243 hereticus]
omitted Ly Vg Va Vc 244 ecclesie] conatur *added* An We 244 molitur]
molliatur To 244 papa hereticus] *omitted* Va 245 et] *omitted* Vg
245 probare] Bb An Fi We: reprobare Ws 245 valentibus] volentibus To

Capitulum 47

Discipulus: Pro assertionem predictam ad presens nolo plures rationes audire, quia satis videtur probabile quod predicatorum et doctorum si simul concordaverint debeant unanimiter doctrinam pape erroneam reprobare. Sed nunquid si multitudo predicatorum et doctorum seu magistrorum pape heretico consenserit, faverit, vel non restiterit, debent pauci doctrine pape erronee obviare. 5

Magister: Sunt quidam dicentes quod si pauci predicatorum et doctorum in doctrina permanserint orthodoxa, et tota alia multitudo pape heretico consensum et favorem prebuerit, illi pauci debent ei resistere modis congruis toto posse. Imo si unus solus remaneret fixus in fide, deberet intrepide doctrinam erroneam pape heretici improbare, exemplo Helie prophete qui, quamvis putasset se solum prophetam fidelem Dei fuisse relictum, a fide vera minime deviavit, sed hereticos et apostatas quando fuit opportunitas constantissime confutavit. Et per consequens multo magis, si aliquis prelatus cum paucis predicatoribus et doctoribus sibi subiectis pape heretico nullatenus consentiret, tota alia multitudo suis erroribus adherente, illi predicatorum et doctorum pauci una cum prelato suo debent doctrine pape erronee contraire. Deberetque prelatus dicere cum Mathatia illud 1 Mac. 2: “Et si omnes gentes regi Antiocho” (hoc est pape heretico) “obedient 10 15 20

2 nolo] volo To 2 plures] *omitted* Vg 4 si] *omitted* To 4 concordaverint] concordant Ly Vg Va Vc 5 pape] heretici To 6 consenserit] concesserit To 7 restiterit] Ly Vc We: resisterit Ws 7 debent] debeant We audebunt Ly Vg videbunt Va 7 pape] *omitted* Ly Vg Va Vc 9 et¹] vel We 9 orthodoxa] catholica To 11 ei] illi Ly Vg 11 congruis] congruentibus We 12 remaneret] permaneret An 13 heretici] *omitted* We 13 improbare] reprobare Vc impugnare To 14 relictum] reluctant Fi 18 consentiret] Ly Va Bb Fi To: consenserit An consentirent Vc We Vg 18 tota] tamen Vc 19 multitudo] cum *added* Ly Vg An 19 illi] et ita Vc 19 et] Ly: sive Ws 21 deberetque] Qui Vc Debetque To 21 prelatus] debet Vc eis *added* To 21 mathatia] Macabeis To 22 gentes] Vulg: *omitted* Ww

13–15 1 Kings 18:22 21–28 1 Maccabees 2: 19-22

1 capitulum 47] Capitulum 47 quod multitudo doctorum et predicatorum favente pape heretico eius doctrine erronee et pauci possunt et debent se opponere Ox ostendit licet multitudo doctorum adhereat pape heretico nichilominus pauci catholici imo unus debent resistere modis congruis et pulchra consolatio bellantium pro veritate et iustitia contra multitudinem peccatorum Fr

25 ut discedat unusquisque a servitute patrum suorum et consen-
 tiunt mandatis eius, ego et filii mei et fratres mei obediemus legi
 patrum nostrorum. Propitius sit nobis Deus. Non est nobis utile
 relinquere legem et iustitias Dei. Non audibimus verba regis An-
 tiochi” (id est pape heretici) “nec sacrificabimus transgredientes
 legis nostre mandata ut eamus altera via ”.

30 **Discipulus:** Videtur quod si pauci resisterent toti residue mul-
 titudini christianorum laborarent in vanum. Ergo hoc attemptare
 nullo modo deberent.

35 **Magister:** Respondetur quod pauci non deberent de victoria
 desperare. Imo unus solus de victoria sperare deberet, quia ut ha-
 betur 1 Mac. 3: “non est differentia in conspectus Dei celi liberare
 in multis et in paucis, quia non in multitudine exercitus victoria
 belli sed de celo fortitudo est”. Et 1 Reg. 14 sic habetur: “non est
 Domino difficile salvare vel in multitudine vel in paucis”. Et 2
 Para. 14 sic habetur: “Domine non est apud te ulla distantia utrum
 in paucis auxiliieris an in pluribus”. Ex quibus patet quod si pauci
 40 contra papam hereticum bellum susciperent, tota alia multitudine
 sibi perperam adherente, de victoria desperare non debent, quia

23 discedat] discedant An Fi Vg a servitute *added* An 23 a servitute]
omitted To legis *added* Ws 23–24 consentiunt] Vulg Vc: consentiant
 Ws 24 et² ... mei²] *omitted* To 26 audibimus] Vulg: audiemus Ww
 27 sacrificabimus] sacrificamus Fi 28 legis nostre] Vulg Ly Vg: *omitted*
 Ws 28 mandata] mandatis Va Dei *added* Vc et *added* Ly Va 28 ut] et To
 28 via] *omitted* Va 29 residue] Vg: residuo Ws 29–30 multitudini] Va:
 multitudinis Vc multitudinem Ly multitudine Bb An Fi Vg We To 30 christianorum]
 christiano Va 30 attemptare] et predicare Ly 31 deberent] debent Fi
 32 respondetur] *omitted* To 33 solus] solum An 33 deberet] debet Va
 valeret We 33 quia] quod Fi *omitted* To 34 3] 2 Va 35 multis ... in³] *omitted*
 Bb 35 et] vel Va Vc 35 quia] quoniam Ly Vg 36 belli] Vulg Ly Vg: est To
omitted Bb An Fi Va Vc We 36 et] *omitted* Ly Vg Va 36 14] Ly Vc: 9 We 1X.14
 Vg X To 24 Bb An Fi *omitted* Va 37 domino] Vulg Ly Vg: *omitted* Ws 37
 difficile] ei *added* Vc 37 vel¹] *omitted* Vc We 37 multitudine] multis Ly
 Vg 37 et] *omitted* Ly Va 38 14] 19 Ly 1X To 38 sic habetur] dicit Asa rex
 We 38 est] *omitted* An 38 ulla] *omitted* Ly Vg Va Vc 39 in paucis] *omitted*
 Va 39 auxiliieris] auxiliieris Bb An Va Vg 39 an] aut Ly Vg To vel Vc 39
 pluribus] multis Ly 39 quibus] verbis *added* Ly Vg 40 multitudine] multi-
 tudo To 41 sibi] adverse et iniuste et non recte *added* To 41 perperam] per-
 peram Va *omitted* Ly To

34–36 1 Maccabees 3:18-19 36–37 1 Samuel 14:6 37–39 2 Chronicles
 14:11

bellum tale non est bellum eorum sed bellum Domini, qui est Veritas que super omnes vincit in veritate. Ergo habentes fiduciam, pro eadem certent usque ad mortem, et Deus expugnabit pro eis inimicos eorum.

45

Capitulum 48

Discipulus: Auctoritates prescripte michi clare demonstrant quod unus solus catholicus posset secure bellum contra papam hereticum cum tota sua cohorte suscipere, nec deberet de victoria aliquantulum desperare. Dubito autem ut, si unquam aliquis papa futurus est hereticus pro multitudine christianorum poterit dici illud Salvatoris: “filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra”, quia reor quod paucissimi sibi resistent. Puto enim quod tunc adimplebitur prophetia beati Pauli dicentis 2 ad Tim. 4: “erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur”. Quia fabulas et errores pape heretici multitudo precipue magistrorum ambitiosorum et avarorum sequetur. Idcirco peto ut

5

10

42 domini] Dei To 43 que] Ly Vg Bb We Vc: qui Ws 44 eadem] ea To 44 certent] certant Vc tenent To 2 auctoritates] Auctoritate Vc 2 prescripte] scripte Ly Vg Va scripture Vc To 2-4 michi ... cohorte] omitted Bb 2 demonstrant] demonstratur Vc 3 solus] Vc: omitted Ws 3 posset] potest To 3 bellum] libellum Na 5 ut] quod We 5 aliquis] inveniet fidem super added Fi 6 est] erit We To 6 hereticus] omitted To 7 dici] dicere Ly Vg Va 7 salvatoris] putas ne added Ws 7 veniens] omitted Fi 7 putas] Vulg: omitted Ww 8 in terra] Vulg: terram Va super terram Ws 9 adimplebitur] implebitur To 9 2] Ly: 1 Ws 10 4] omitted To 10 enim] inquit To 10 tempus] cuius Va 10 cum] tamen Va quod To 12 a veritate] auctoritate Bb 12 a] omitted To 12 avertent] advertent An avertant Vg avertunt To 14 sequetur] To: sequitur Ws

44-45 Ecclesiasticus 4:33 7-8 Luke 18:8 9-13 2 Timothy 4:3-4

1 capitulum 48] Capitulum 48 quid faciendum est a paucis quando multitudo adheret pape heretico et ponitur multa utilia circa tenendam practicam tam circa divulgationem scripto et verbis quibus Declaratur in quibus casibus si absterneatur ab impugnatione metu mortis peccatur mortaliter Ox pulchre ostendit quid agendum esset doctoribus et magistris si papa efficeretur hereticus trahens post se multos quomodo resistere debent et quomodo procedere primo se informarent de heresi postea improbarent verbo scripto aperte occulte etc. et quantum ad hoc tenerentur et quantum peccarent tacendo Fr

15 ostendas secundum aliquorum sententiam quid paucis in sacra
pagina eruditis (sive fuerint magistri sive discipuli) esset agen-
dum si papa efficeretur hereticus, et quid omnes predicatores et
doctores haberent agere si omnes veritati fidei adhererent.

20 **Magister:** Respondetur quod si papa de doctrina diffamaretur
erronea, omnes predicatores et doctores seu lectores vel magistri,
imo etiam omnes literati quantum uniuscuiusque ingenio et scien-
tie conveniret deberent doctrinam pape erroneam videre, studere,
examinare et discutere diligenter, exemplo illorum de quibus di-
citur Act.17: “cotidie scrutantes scripturas si hec ita se haberent”.

25 **Discipulus:** Hoc dicitur de illis qui scrutantur cotidie verita-
tem, non de scrutantibus doctrinas erroneas.

Magister: Respondetur quod ad eosdem spectat scrutari ve-
ritatem et errores contrarias, testante Salomone qui Ecclesiasti 1
ait: “dedique cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam
30 erroresque et stultitiam”. Ex quibus verbis colligitur quod ita in-
vestigandi et discutiendi sunt errores contra fidem sicut catholice
veritates quia, ut Sapiens attestatur: “idem est iudex sui et obli-
qui”, et “eadem est scientia contrariorum”. Oportet ergo predi-
catores et doctores errores pape heretici examinare, studere, et
35 discutere diligenter, quia sic ad veritates plures quas antea ne-

15 sententiam] sententias Ly Vg Va Vc 16 eruditis] conditis An Fi To
16 fuerint] sint To 18 si] nisi Ly Vg 18 adhererent] adhererent Bb
adherent To 19 de] omitted An Fi 20 erronea] hereticali To 21 uniuscuiusque] ■
uniuscuiusque Gs uniuscuiuscunq[ue] An Fi 21–22 scientie] scientia Vc
22 conveniret] et added Va Vg 22 videre] omitted Va Vg Vc 22 studere]
et added Ly 23 et] etiam added To 24 scripturas] omitted To 24 hec]
omitted An Va We 25 scrutantur] scrutabantur We 25 cotidie] con-
tinue Ly 27 respondetur] Dicitur To 27 eosdem] eos Ly ipsos An
Fi 27 spectat] pertinet An 27 scrutari] scrutari We 28 errores]
doctrinam An Vc et errores added Vc 28 contrarias] et doctrinas Ly
Va 28 testante] teste Va Vc To 29 dedique] Vulg Ly We: dedi Ws
29 ut] nec Va 30 erroresque] errore sed Bb errorumque Va 30 quod]
omitted Va Vg 31 catholice] catholicas Bb An To 32 quia] omitted
Vc 32 attestatur] Bb An Fi We: testatur Ws 32 idem] enim added Vc
32 est] omitted Va Vg 32 sui] recti Ly Vg Vc 33 ergo] quod added Va
34 errores] errorum Va 35 sic] sicut Va Vg 35 veritates] veritatem To
35 quas] qui To 35–36 nescierunt] nescirent Vc We

24 Acts 17:11 28–30 Ecclesiastes 1:17 32–33 Aristotle, *De Anima*, I, 5.
See also J. Hamesse, *Les Auctoritates Aristotelis*, Louvain-Paris 1974, p. 176
33 Aristotle, *Physica*, VIII, I, 8 (and Ockham, OPh VI, p. 119). See also J.
Hamesse, *op. cit.*, pp. 134, 183

scierunt pervenient, teste glossa accepta ab Augustino 1 Cor. 11 qui ait: “ab adversario mota questio discendi extitit occasio”.

Discipulus: Quid facient postquam doctrinam pape erroneam examinauerint diligenter.

Magister: Respondetur quod rationibus et scripturarum testimoniis contra eam quantum possunt debent se munire, ac illi qui scribendi gratiam receperunt scribant et componant libros, tractatus, sermones et epistolas, secundum quod videtur expediens ad reprobandum doctrinam pape erroneam, opera vero sua modis sibi possibilibus communicent et divulgent, nominibus suis tacitis vel expressis, secundum quod expedire videtur. Quedam enim opera ratione auctoris videntur libentius, et tunc erit utile nomen auctoris exprimere. Interdum vero multi odio habent auctorem, et tunc illis nomen auctoris operis expedit occultare, ut emuli non quis dicat sed quid dicatur intendant. Illi vero qui libros, tractatus, et alia opera componendi gratiam minime habent, in scripturis auctenticis et etiam in operibus novis in quibus magis discrete doctrina pape erronea reperitur se occupent studiose, ut

36 teste] *omitted* To 36 ab] ad Bb An Fi 36 1] ad *added* To 36 11] Kn: 2 Ww 37 qui] Ly Vg Va Vc To: que Bb An Fi We 37 ab] ex To 37 questio] quam To 37 extitit] Aug.: existit Ww 38–39 discipulus ... diligenter] *omitted* To 40–41 testimoniis] testimonio An 42 scribant] scribent An 42 componant] ponant To 43 videtur] videbitur To 44 reprobandum] probandum Vc 44 pape] esse *added* Vc 45 sibi] *omitted* Va 46 expressis] scilicet *added* Ly 46 videtur] videbitur To 46 quedam] Quidam Bb Vg 47 auctoris] auctorum Ly Vg Va Vc 47 erit] est To 48 auctoris] auctorum Ly Vg Va Vc 48 exprimere] exponere An Fi To 48 vero] autem Ly 48 auctorem] auctores Ly Vg Va Vc 49 illis] illi Va Vg *omitted* To 49 auctoris] auctorum Ly Vg Va 49 operis] *omitted* To 49–50 emuli ... qui] *omitted* Fi 50 non] si Bb Va Vg To 50 sed] secundum Vg 50 intendant] Vg Vc: attendant Ly We intendat Ws 51 et ... opera] opera et epistola vel alia To 51 habent] *omitted* Va 51 in] *omitted* Vc 52 etiam] *omitted* We 53 discrete] distincte Ly Vg Va Vc 53 doctrina] doctrinam Ly Vg Va Vc 53 erronea] erroneam Ly Vg Va Vc 53 reperitur] poterunt reprobare Ly reprobare Va Vg reprobari noverint Vc

36–37 *De Civitate Dei*, XVI, 2 (CC-SL, 48, p. 499), commenting 1 Cor. 11:19 50 Seneca, *De quattuor virtutibus cardinalibus*, in J. Hamesse, *op.cit.*, p. 282, n.8. This doctrine was posited as the basis of Ockham’s method in the *Dialogus*: cf. 1 Dial. *Prologus*

55 cum tempus venerit opportunum errores pape valeant efficaciter
 reprobare. Unde tam illi qui nova opera contra pravitatem pape
 heretici ediderunt quam alii predicatorum et doctores in lectionibus
 et sermonibus publicis secretisque colloquiis quandoque oppor-
 60 tunitas loquendi affuerit, debent errores pape secundum gratiam
 eis datam efficaciter reprobare et veritatem contrariam declara-
 re et quantum in eis est auribus omnium inculcare. Unde ut uno
 verbo quid sentiunt manifestent, dicant quod more bellatorum
 qui hostes suos aperte et per insidias et omnibus modis licitis
 quos excogitare valuerint debellare nituntur, debent predicatorum
 et doctores seu magistri aperte et per insidias publice et occulte
 65 ac modis sibi convenientibus perfidiam pape heretici expugnare,
 nec aliter a culpa fautorie pravitate heretice sunt immunes, quia
 non caret scrupulo societatis occulte qui manifesto facinori de-
 sinunt obviare (Extra, *De homicidio, Sicut*). Quod intelligendum
 est cum quis potest manifesto facinori obviare et non apparet in
 70 promptu quod per alium facinus manifestum valeat prohiberi.

Et ideo si papa hereticus laboraret inficere orthodoxos, doctores
 et predicatorum regionum ad quas doctrina pestifera pape he-
 retici perveniret, ne illarum incole regionum averterentur a fide
 deberent viriliter obviare, nec carent in hoc casu scrupulo socie-
 75 tatis occulte nisi doctrine erronee pape obviarent si in regionibus
 illis non essent alii qui doctrine pape erronee scirent, vellent, et
 possent resistere. Et ita predicatorum et doctores in Francia com-

54 efficaciter] *omitted* Vc 56 et] *omitted* Va To 57 et] Ly Vc: *omitted*
 Ws 57 secretisque] ceterisque Ly 57 quandoque] quando Ly quan-
 docunque Vc We 60 est] *omitted* Va Vg 60 ut] nutu Ly in Va Vg
 60 uno] et Ly 61 quid] quod Bb Va We 61 sentiunt] seu autem Vg
 61 dicant] dicantque ut Ly dicunt Vc We 63 valuerint] Ly Vc: volue-
 rint An Fi Va Vg To noluerint Bb We 64 seu] ac To 64 et occulte]
omitted Ly Vg 65 modis] omnibus *added* To 65 sibi] *omitted* Vc
 65 convenientibus] congruentibus Va We To 65 expugnare] impugnare To
 67 caret] caret Bb 68–69 (extra ... obviare] *omitted* An 68 sicut)]
 Vc We To: dignum *added* To Si est Ly Vg Va Bb An Fi 68 quod] inter-
 dum *added* Va 69 manifesto] manifeste Vg 70 promptu] prompto Bb
 70 prohiberi] prohibere Ly Vg Va 71 laboraret] laboraverit Ly labore An
 Fi 71 orthodoxos] catholicos To 72 predicatorum] et magistri *added* To
 72 quas] quos Ly Vg Va 74 carent] carerent Ly To 75 nisi] vel Va
 75 pape] heretici *added* Vc To 75 obviarent] obviare Va Vg obviaret Vc
 75 in] enim To 76 pape] heretici *added* To 77–78 commorantes] fir-
 miter *added* To

morantes tenentur doctrinam pape erroneam reprobare priusquam doctrina eadem in Francia ceperit publicari, vel probabiliter dubitatur quod aliquos corrumpet in Francia nisi resistatur eidem. Sic predicatorum et doctorum Italiae debent ab eadem doctrina mortifera preservare Italiam, vel si in aliqua sui parte infecta fuerit debent conari purgare eandem. Et consimiliter de predicatoribus et doctoribus aliarum regionum in quibus morantur est dicendum. Si vero in Francia vel in alia regione sunt aliqui predicatorum et doctores seu magistri qui sufficienter eandem regionem a dicta doctrina preservant vel expurgant, alii predicatorum et doctores vel magistri regionis eiusdem non tenentur de necessitate salutis doctrine illi obviare, ex quo per alios ei sufficienter resistitur. Sed ubi alii deficerent, ipsi se opponere murum pro fide catholica contra papam hereticum tenerentur, alioquin in fautoriam pravitatis heretice inciderent iuxta auctoritatem superius allegatam (“nec caret scrupulo etc.”)

Discipulus: Videtur quod illa auctoritas et consimiles non debent de quibuscunque intelligi sed de illis tantummodo qui sunt super alios potestatem habentes, quales non sunt predicatorum et doctores nisi fuerint prelati.

Magister: Dicunt quidam quod hic erras aperte quia auctoritas illa et consimiles debent intelligi non solum de prelatibus sed etiam de sociis et subiectis, quod primo per decretalem supra allegatam (Extra, *De homicidio, Sicut*) videtur aperte probari. Conditor enim decretalis illius, scilicet Alexander tertius, loquitur de oc-

79 ceperit] cepit Vg Va 79 publicari] pullulare We To 80 corrumpet] corrumpet Ly corrumpere Vg Va 80 nisi] non Va 81 et] omitted Va Vg 82 vel] ut Ly Vg Va 84 aliarum] aliorum Va 84 morantur] moratur Bb An Fi 85 vero] enim To 85 in²] omitted We aliqua added An Fi To 85 sunt] sint Fi To 85 et] vel We 86 dicta] omitted We 87 doctrina] pape heretici added We 87 expurgant] expurgant To 87 predicatorum] omitted To 87 et] vel An omitted To 88 vel] et An 89 illi] pape erronee We 89 ei] Ly Bb An Fi: eidem Vc We To eis Va Vg 89 resistitur] resistit Ly 89 sed] si added To 90 opponere] ponere Ly 90 murum] omitted Va 91 tenerentur] Bb To: deberent Ly tenentur Ws 92–93 (“nec ... scrupulo] omitted Ly 92 nec] non To 93 scrupulo] societatis added Vc 94 consimiles] similes Bb 95 de¹] in An Fi To 95 quibuscunque] aliquibuscunque An Fi 95 sunt] sic Ly omitted To 96 habentes] habent Ly To 97 nisi] ubi To 99 consimiles] consimile Bb 99 debent] debent] debet To 100 primo] omitted Ly 100 per] super Bb An 101 homicidio] homicidio Ly homicidio Gs 101 sicut] satis Ly dignum added To

105 cisoribus beati Thome Cantuariensis et de illis qui associaverunt
 eosdem quorum diversi diversimode culpabiles extiterunt. De
 quibusdam autem eorum dicit in hec verba: “illi etiam, qui non,
 ut ferirent, sed, ut percussoribus opem ferrent, si forte per alio-
 rum violentiam impedirentur, paulo minori debent pena mulctari,
 quia, cum scriptum sit, qui potuit hominem liberare a morte
 110 et non liberavit, eum occidit, constat ipsos ab homicidii reatu
 immunes non esse, qui occisoribus opem contra alios prestare
 venerunt, nec caret scrupulo societatis occulte, qui cum possit
 manifeste facinori desinit obviare”. Ex quibus verbis colligitur
 quod Alexander tertius quasi dupliciter probare conatur quod qui
 occisoribus opem prestare venerunt a reatu homicidii minime
 115 sunt immunes. Primo per illud ‘qui potuit hominem liberare etc.’,
 secundo per illud ‘nec caret scrupulo etc.’ Ergo utrumque illorum
 dictorum, scilicet ‘qui potuit hominem liberare etc.’ et ‘nec ca-
 ret scrupulo etc.’ de hiis qui occisoribus opem prestare venerunt
 120 debet intelligi. Illi autem non erant prelati occisorum nec supe-
 riores militibus qui erant occisores sed erant socii vel famuli aut

103 cantuariensis] Vc We To: Cantuarensis Ws 104 eosdem] eos Ly eis
 Vg eum Va 104 diversi diversimode] versa Vg 104 diversimode] diver-
 sa Va 104 extiterunt] Et added To 105 quibusdam] quibus Ly Vg Va Fi
 105 autem] omitted Ly To 105 eorum] omitted Ly 105 in ... verba]
 omitted To 106 ut¹] omitted Va 106 percussoribus] persecutoribus Ly
 occisoribus To 107 violentiam] Fb: violentias Ww 107 paulo] Paolo We
 107 debent] deberent To 107 mulctari] militari Va 108 sit] est Va Vg
 108 qui] quia Bb 108 a morte] Fb Vc: omitted Ws 109 ipsos] Fb: au-
 tem Ly Vg Va omitted Ws 110 immunes] immunis Va 110–111 prestare
 venerunt] prestant Ly Vg prestaverit Va 111 venerunt] venerint We
 111 caret] carent Ly 111 cum possit] Fb: omitted Ww 112 manifeste]
 manifesto Ly Vg Fi To 113 quasi] qui To omitted Vc 113 probare cona-
 tur] conari videtur To 114 opem ... venerunt] prestaverint Va 114 venerunt]
 venerint Ly Vg 115 primo] modo added Ly 115 qui] quod An Fi
 116 nec] non To 116–117 etc' ... etc'] omitted Fi 117 dictorum] doc-
 torum To 117 et] omitted Ly Vg To 117 nec] non To 118 scrupulo]
 omitted We 118 opem prestare] prestaverint Va 118 venerunt] venerint
 Ly Va We To 119 debet] de Bb debent To 119 occisorum] occisores Va
 Vg omitted To 120 militibus ... occisores] omitted Vc 120 militibus]
 militum To 120 vel] omitted To 120 aut] ac Ly Va Vc We

105–112 col. 795 108 Proverbs 24:11 108–109 Gloss, s.v. qui potuit col.
 1699. Cf. also dis. 83 c. 4; Gratian, *dictum ante* c. 1, col. 293

subditi eorundem. Ergo tales auctoritates ‘qui potuit hominem liberare etc.’, ‘nec caret scrupulo etc.’ et consimiles non solum de prelati et superioribus et super alios potestatem habentibus sed et de omnibus debent intelligi, quod verum est pro tempore necessitatis, cum non apparet alius in promptu qui velit et valeat proximum a periculo liberare. 125

Quod etiam tales auctoritates ‘qui potuit etc.’ et ‘nec caret scrupulo societatis occulte etc.’ de sociis et de omnibus debeant intelligi probatur secundo sic. Non minus tenetur quilibet socius et subditus vel prelati subvenire necessitati spirituali proximi quam corporali. Sed quilibet tempore necessitatis, ubi non apparet alius qui proximo subveniat, tenetur opera misericordie corporalia proximo, si potest, impendere. Ergo multo magis quilibet subditus, socius et prelati opera misericordie spiritualia, si convenienter potest cum non apparet alius qui subveniat, tenetur tempore necessitatis proximo exhibere. Manifesto autem facinori obviare cum quis convenienter potest, proximum ne doctrina pape heretici inficiatur erronea preservare, regionem totam vel pro parte doctrina erronea pape infectam per sermones, informationes, exhortationes et scripturas catholicas expurgare, et consimilia, sunt inter opera misericordie spiritualia computanda. Ergo ad ista et consimilia tempore necessitatis cum non apparent (ne-

121 eorundem] eorum To 121 tales auctoritates] talis auctoritas Vc 121–122 ‘qui ... etc’] *omitted* To 122 etc] et non liberat eum occidit We et illa *added* Vc 122 caret] *carent* Vg 122 scrupulo] societatis *added* We 122 et consimiles] *omitted* Vc 123 et²] *omitted* La Vg Va Vc 124 sed et] sed etiam Ly Vc To sed We licet Va 124 debent] Ly Vg Vc We To: debet Bb An Fi Va 127 ‘qui ... et] Ly Vc: *omitted* Ws 127 potuit] hominem liberare *added* Vc 127 caret] *carent* Vg 128 scrupulo ... occulte] *omitted* Ly To 128 societatis occulte] *omitted* Vc Va 128 occulte] *omitted* Vg 128–129 debeant] *debeat* Bb An Fi 130 et] vel To *omitted* Ly 130 vel] ac We aut To 130 spirituali] sui *added* To 132 qui] *possit* *added* Vc non *possit* *added* Va Vg 132 subveniat] subvenire Va Vg Vc 132 misericordie] minime Bb 134 socius] *omitted* Ly Vg Va Vc We 134 et] vel To *omitted* We 135 cum] quando Vc quod Va *omitted* Fi To 135 apparet] oportet To 135 tenetur] ipsi *added* To 136–137 manifesto ... potest] *omitted* Vc 137 cum] *omitted* Bb 137 potest] et *added* Ly 137 proximum] proximus Bb tenetur *added* Ly autem *added* Vc 138 preservare] et *added* Ly aut *added* Vc 139 pro parte] partem An We 139–140 informationes] et *added* Va Vg 140 expurgare] expugnare Vc To Na 142 apparent] appareant Ly Vg Va Vc 142–143 neque¹] *omitted* Ly Vg Va Vc

que prelati neque alii) qui velint vel possint talia operari, quilibet
 145 sive socius sive subditus qui convenienter potest, ista debet pro-
 ximis de necessitate salutis impendere. Ex quibus colligitur quod
 si predicatorum et doctorum seu magistrorum sive in sermonibus et lec-
 tionibus publicis sive per informationes occultas possunt aliquos
 vel aliquem a doctrina pape erronea revocare et non faciunt, nec
 150 apparet alius qui hoc faciat, sunt fautores heretice pravitatis, nec
 carent scrupulo societatis occulte ex quo possunt et (non apparet
 alius qui velit et possit) manifesto facinori desinunt obviare.

Discipulus: Quid si metu mortis tali facinori desinunt obviare.

Magister: Videtur quibusdam quod si probabiliter crederent
 155 quod possent aliquos a doctrina pape erronea revocare, nec proba-
 biliter reputarent quod alio tempore, si viverent, maiorem possent
 facere fructum, peccarent mortaliter obmittendo metu mortis alios
 a doctrina pape erronea revocare. Verumptamen propter metum
 mortis excusarentur in tantum quod sententiam excommunicationis
 160 nequaquam incurrerent, quemadmodum si quis inter sarrace-
 nos et infideles alios constitutus metu mortis negaret Christum,
 et veneretur Machometum, peccaret mortaliter sed sententiam
 excommunicationis evaderet.

Capitulum 49

143 neque] *omitted* Va 143 vel] et We 143 operari] opera Vc 144 socius] sive prelatus *added* To 144 debet] debent An 145 quibus] verbis *added* Vc Va Na 145 colligitur] sequitur To 146 et¹] *omitted* To 146 sermonibus] publicis *added* To 146 et²] sive To 147 publicis] *omitted* To 148 aliquem] aliquas Ly 148 a] *omitted* Bb 148 revocare] retrahere Ly 148 nec] et non Vc 149 qui ... faciat] qui illas personas vel illam velit et possit a doctrina pestifera revocare We 151 desinunt] desi't Vg (*deleted* Vgb) desit Va *omitted* Vc 152 discipulus ... obviare] *omitted* Fi 152 desinunt] desinit Va 154 quod] si *added* Ly 154 possent] possunt Ly Vg Va 154 pape] *omitted* To 154 erronea] heretici Vc 154–155 probabiliter] *omitted* To 155 possent] possunt Va Vg 156 facere] faceri Va 156 alios] alio Fi Na a summo(?) We 157 pape] *omitted* Ly 157 verumptamen] Unde Va Vg Vc *omitted* To 158 excusarentur] excusaretur Vc 158 in] *omitted* To 159 quis] aliquis To 160 et] Ly Vc To: *omitted* Ws 161 machometum] Chametum Va

1 capitulum 49] Capitulum 49 predicatorum et doctorum fautores pape heretici et persequentes impugnantes eum an sint fautores heretice pravitatis et ponuntur quinque conclusiones Ox tractat de doctoribus qui verbo vel facto argumentationibus aut conviciis impugnant impugnatores doctrine pape heretici sub multiplici distinctione Item unde contingit quod etiam literati quandoque ignorant hereses explicite condempnatas quodque tenentes tales sine pertinacia non sunt culpabiles Fr

Discipulus: Inquisivimus de predicatoribus et doctoribus si teneantur doctrinam pape erroneam reprobare. Nunc dissere de illis predicatoribus et doctoribus qui impugnatores pape heretici improbarent vel persequerentur aut quomodolibet infestarent. 5

Magister: Circa hanc interrogationem videtur aliquibus distinguendum quod improbare impugnatores pape heretici contingit dupliciter. Uno modo eorum assertiones per auctoritates et rationes solummodo convincere satagendo, alio modo personis eorum detrahendo, vel in perpera irrogando, aut persecutionem quamlibet procurando, vel contra ipsos alios provocando, seu eis per se vel per alios molestiam quamlibet inferendo. Item, aut assertio pape erronea est dampnata explicite aut solummodo implicite. Item, si est dampnata explicite aut predicatorum et doctorum qui non impugnant ipsam possunt faciliter scire quod assertio pape est dampnata explicite aut non possunt hoc faciliter scire. Item, aut sciunt papam a viris in sacra pagina eruditis de certis articulis fortiter impugnari aut nesciunt. 10 15

Discipulus: Quomodo potest contingere quod aliqua assertio pape erronea sit dampnata explicite et tamen quod predicatorum seu doctorum hoc non possunt faciliter scire. 20

Magister: Respondetur quod hoc potest contingere propter ignorantiam predicatorum et doctorum et propter defectum librorum. Multi enim sunt predicatorum et doctorum tam simplices et tam parvam scripturarum habentes notitiam et peritiam, quod 25

2 inquisivimus] Inquisimus To 2 et doctoribus] *omitted* Ly Vg Va Vc
 2 si] an We 3 pape] *omitted* To 4 impugnatores] impugnationes Vg
 5 improbarent] Ly Vg Va Fi: impugnantur Ws 5 persequerentur] seque-
 rentur Ly 5 infestarent] molestarent To 7 quod] quia Vc We 7 impugnatores]■
 impugnationes Vg 8 auctoritates] auctores Gs 9 solummodo] solomodo
 We 10 in] *omitted* Bb An 10 perpera] Kn: propria Ly propria Bb We
 Vg perperia An Fi Va To 11–12 alios ... alios] *omitted* Va 12 quamlibet]
 cuilibet An quomodolibet We To 13 pape] heretici Ly 13 aut] *omitted*
 Ly Vg Va 13 solummodo] solum Bb Fi Va We tantum Vc vel *added* Ly
 Vg Va 13 implicite] explicite We 14 item ... dampnata] *omitted* An
 14 explicite] *omitted* Ly Vg Va An 14 aut] ad An 14 et] Vc To: aut
 Ws 14–16 doctores ... aut] *omitted* We 15 ipsam] Bb Fi Vc: ipsum
 Ws 15 scire] studere Va Vg 15–16 quod ... explicite] hoc Vc 16 hoc]
omitted Ly Vg Va Vc 17 certis] tortis Va 18 impugnari] Vc: impugnare
 Ws 19 aliqua] aliquo Bb 20 erronea] *omitted* To 20–21 et ... scire]
omitted Vg 23 et doctorum] *omitted* To 24 et doctores] *omitted* We
 25 scripturarum] scripturam Va 25 notitiam et] *omitted* We 25 et²] seu To

veritates quam plurimas sanctarum scripturarum ignorant et de
determinationibus ecclesie parum vel nichil sciunt. Multi etiam
eorum ad copiam scripturarum in quibus veritates catholice plures
explicitate approbantur et per consequens falsitates contrarie repro-
30 bantur et condempnantur faciliter pervenire non possunt. Sicut, ut
dicunt, pauci preter fratres Minores habent decretalem Nicholai
tertii in qua explicitate approbatur quod abdicationem proprieta-
tis omnium rerum Christus verbo docuit et exemplo firmavit et
per consequens falsitas contradictoria est explicitate condempnata.
35 Condempnationem etiam summorum pontificum qui magistros
quosdam parisienses dampnantes statum mendicantium condemp-
naverunt, pauci habent preter fratres Predicatores et Minores, et
ita multi ad scripturas continentes dampnationem talium heresum
facile pervenire non possunt. Quidam autem a peritis longe di-
40 stant, nec adest eis opportunitas consulendi peritos, quare si non
sunt in scripturis excellenter instructi non facile scire possunt ta-
les hereses esse explicitate condempnatas.

Discipulus: De exemplis adductis in secundo tractatu De dog-
matibus Iohannis 22 loquemur, per que, quamvis malitiose ab
45 emulis adducantur, intelligo quomodo aliqui predicatorum seu doctores
de quibusdam heresibus non possunt faciliter scire an sint

26 sanctarum] *omitted* An 26 ignorant] ignorent An Fi 26 de] *omitted*
Bb Fi Vg To 27 etiam] *omitted* Ly Vg 28 ad copiam] propter inopiam Ly
29–30 reprobantur et] explicitate We 30 et] *omitted* Vg 30 sicut] Sic ut
Vc Ut Ly 30 ut] Bb Fi Va Vg We To: *omitted* Ly An Vc 31 preter] inter
vel preter Vc 31 decretalem] domini *added* Vc 32 approbatur] probatur
An Va Vg (approbatur Vgm) 32 abdicationem] abdicaciones Ly 33 verbo]
verborum Bb Fi 33 firmavit] confirmavit Ly 34 falsitas] veritas We
34 contradictoria] contradictionis Ly Vg Va Vc 34 est] *omitted* Vg Va
To 34 condempnata] et *added* We 35 condempnationem] condempnatio-
ne Ly Vg 36 dampnantes] dampnatos Va Vg 36–37 condempnaverunt]
condempnant Va 37 fratres] *omitted* To 37 predicatorum] *omitted* Fi
38 ad] alias Va Vg istas *added* Ly alias *added* Vc 38 dampnationem]
condempnationem To 39 possunt] *omitted* Bb 39 quidam] Quidem Vg
39 autem] etiam We 39 a peritis] periti Va Vg 41 sunt] *omitted* Fi
41 in] *omitted* Vg 41 scripturis] divinis periti et *added* To 42 hereses]
heresis Va *omitted* To 42 esse] *omitted* Vc 44 loquemur] loquuntur Ly
loquitur Vg 44 que] quem Va 45 adducantur] Ly We: adducitur Vg Va
abducantur Ws 45–46 seu doctores] *omitted* To 46 quibusdam] quibus
An Fi 46 non] *omitted* To 46 sint] *omitted* To

31–33 Liber Sextus, *Exiit qui seminat*, col. 1112 35–37 Alexander IV, *Non sine multa* (1257): cf. Ockham, OP III, p. 115

explicite condempnate. Quamobrem enarra qualiter per prescriptas distinctiones ad interrogationem propositam respondetur.

Magister: Respondetur quinque conclusiones tenendo. Quarum prima est, quod predicatorum et doctorum assertiones impugnantium papam hereticum de assertionem que non est dampnata explicite impugnantes, solo sermone nitendo convincere per rationes et auctoritates quod assertiones eorum contrarie assertioni pape heretici non continent veritatem, non sunt censendi fautores heretice pravitate, nec ex hoc solo sunt reputandi peccare mortaliter. Hec conclusio probatur per hoc quod theologi possunt absque fautoria heretice pravitate et absque peccato mortali circa assertiones theologicas que non sunt explicite approbate nec explicite condempnate contrarie opinari, et opiniones suas contrarias rationibus et auctoritatibus fulcire conari. Ergo licet papa hereticus et impugnatores eius teneant opiniones contrarias, absque fautoria heretice pravitate et absque peccato mortali possunt predicatorum et doctorum assertionem pape que in rei veritate est heretica, licet hoc nesciant, conari probare et assertionem contrariam improbare.

Discipulus: Contra hanc conclusionem et probationem eius michi due obiectiones occurrunt. Quarum prima est quod si assertio pape non est dampnata explicite non est propter eam hereticus iudicandus. Ergo impugnantes papam propter eam asserendo

47 enarra] narra To 47 qualiter] *omitted* We 47 per] *omitted* Bb
 47–48 prescriptas] scriptas Fi Vc Vg scripturas Va To 48 distinctiones]
 distinguens Va Vg 48–49 respondetur. Magister:] *omitted* An 49–50 quarum]
omitted To 50 prima] conclusio *added* To 51 dampnata] condempnata
 Va Vg Vc 52 impugnantes] improbant Ly Va Bb We 52 nitendo] Vc:
 intendendo Ly Va We intendo Bb An Fi Vg *omitted* To 52 convincere]
 convincendo Ly quod *added* Fi 53 quod] que An 53 assertioni] as-
 sertationibus To 55 peccare] peccantes To 56 mortaliter] Et *added* We
 56 theologi] catholici Ly Vg Va Vc 57 fautoria] fautor Bb 57 absque²]
omitted Ly 58 theologicas] catholicas Ly Vg Va Vc 58 approbate] ap-
 probata We 60 et] sanctorum *added* To 60 fulcire] facere To *gap added*
 To 60 conari] *omitted* Ly 61 opiniones] *omitted* To 62 fautoria] fautor
 Bb 64 licet... nesciant] *omitted* Vc 64 probare] probari An Fi 64 et]
omitted Ly 66 et] seu To 67 michi] *omitted* Va 68 explicite] tanquam
 heretica *added* Ly 68 est²] erit Ly *omitted* Bb 69 propter eam] propter ea
 Ly est hereticus iudicandus ergo impugnantes papam et *added* Va est hereticus
 iudicandus ergo impugnantes papam propter eam *added* Vg 69 asserendo]
 eam hereticus est iudicandus ergo impugnantes papam propter eam *added* An
 Fi

70 eum esse hereticum sunt merito confutandi. Secunda obiectio est
 contra hoc quod dicitur et innuitur quod licet predicatorum et doctores
 conentur auctoritatibus et rationibus improbare assertionem
 impugnantium hereticam assertionem pape, non sunt censendi
 fautores heretice pravitatis. Hoc enim non videtur verum. Nam
 75 nullus potest plus favere heretice pravitati quam conando eam
 auctoritatibus et rationibus approbare et ostendere veram esse.
 Si ergo aliqui moliuntur rationibus et auctoritatibus comprobare
 assertionem pape heretici que est heretica esse veram et assertio-
 nem contrariam esse falsam, videtur quod censendi sunt fautores
 80 heretice pravitatis.

Magister: Ad primam respondetur quod licet assertio pape
 non sit dampnata explicite, in casu est licitum asserere et tenere
 papam esse hereticum. Ad cuius evidentiam dicitur esse scien-
 dum quod si assertio pape non est dampnata explicite, aut papa
 85 eam tenet solummodo opinando (et tunc licet scientibus in rei ve-
 ritate eam esse hereticam asserere quod est heretica sed non licet
 eis dicere nec asserere papam esse hereticum, quia ex quo papa
 solummodo opinando dicit eam non est hereticus reputandus), aut
 papa talem heresim non dampnatam explicite non opinando sed
 90 pertinaciter asserendo tenet, que pertinacia, sicut patet ex libro
 quarto huius, potest diversimode deprehendi, et in hoc casu licet
 catholicis scientibus papam heresim dampnatam solummodo im-
 plicite pertinaciter asserere et tenere, non tantummodo affirmare

70 esse] *omitted* An 70 confutandi] An Fi Vg puniendi Ly confutendi Va
 confundendi Bb We confundendi Vc confundendi et confutandi To 71 hoc]
 illud Ly 71 quod¹] *omitted* To 72 conentur] conantur Ly 72 et]
 etiam *added* To 72 assertionem] assertiones To 75 plus] *omitted* Bb
 76 approbare] probare We 76 ostendere] eam *added* Ly To 76 veram
 esse] *omitted* We 77–78 si ... veram] *omitted* To 77 comprobare]
 probare Ly contrariam *added* Ly Vg Va Vc 78 heretici] *omitted* Bb Fi
 We 78 esse] est Va 78 veram] falsam Ly Vg Va Vc 78–79 et ...
 falsam] Bb Fi We To: *omitted* Ws 79 sunt] sint Bb Fi 82 casu] tamen
added Ly Vc To 82 tenere] tene Bb 85 opinando] operando Va Vg
 (opinando Vgm) 86 quod ... heretica] *omitted* To 88 solummodo] *omit-*
ted To 88 opinando] opinande Va 88 est] *omitted* We 89 heresim]
 assertionem To 90 que] quod Bb An est *added* Ly 90 pertinacia] quia
added Ly 90 libro] *omitted* Ly Vg Va Bb 91 huius] tractatus *added*
 To 91 diversimode] de pertinacia *added* Ly 92 dampnatam] non *added*
 Ly Vg Va Bb An 92 solummodo] tantummodo Vc 92–93 implicite]
 explicite To 93 tantummodo] tantum Va

90–91 1 Dial. 4, *passim*

assertionem pape esse hereticam, sed licet eis sentire quod papa
est hereticus. Periculose tamen hoc publice assererent quia forte 95
hoc probare non possent, et forsán extra concilium generale et in
absentia catholice pape, quamvis esset verum non deberent hoc
publice affirmare.

Ad secundam obiectionem respondetur quod ad fautoriam he-
resis que non est dampnata explicite non sufficit quod quis ean- 100
dem rationibus et auctoritatibus munire conetur, sed ultra hoc re-
quiritur quod pertinaciter seu inique talem heresim rationibus et
auctoritatibus fulcire sive alias munire conetur, quemadmodum
ad hereticam pravitatem non sufficit quod quis errando heresi
adhereat, sed requiritur quod pertinaciter adhereat. 105

Discipulus: Indica que sunt alie conclusiones quas tenet pre-
dicta opinio.

Magister: Secunda conclusio est quod predicatorum et doctorum
qui impugnatores doctrine erronee pape quantum ad assertionem 110
non dampnatam explicite, non solum rationibus et auctoritatibus
sed etiam detrahendo et in perpera irrogando aut contra eos alios
provocando vel eis per se vel per alios molestiam quomodolibet
inferendo, impugnant, peccant mortaliter et sunt fautores heretice
pravitatis. Quia qui propter bonum et licitum infert alteri nocu-
mentum notabile, peccat mortaliter, et si propter impugnationem 115
licitam heretice pravitatis infert alteri nocumentum, est fautor he-
retice pravitatis. Sed impugnare assertionem pape hereticam licet
non sit dampnata explicite est bonum et licitum. Ergo predica-
tores et doctores qui propter impugnationem huiusmodi inferunt

94 sed] licet Bb 96 probare] reprobare Ly 96 forsán] forte Vc 96 in] *omitted* Bb 97 deberent] debent Ly deberet Va To 98 affirmare] af-
firmari ab eis To 99–100 heresis] heresim To 100 que] *omitted* An
100 dampnata] dampnatam An 100 explicite] *omitted* Ly Vg Va Vc
100 quis] aliquis To 100–101 eandem] eam Vc To eisdem Va Vg 101 conetur] ■
tenetur Bb Va Vg 102 et] vel We 103 munire] Ly Va Bb Vc: minime
Ws 104 non] modo Bb 104 quis] aliquis To 105 requiritur] re-
quiratur To 106 indica] michi *added* Vc 109 qui] que Vg quod Va
109 impugnatores] impugnantes An et *added* Bb 109 erronee] heretici Ly
111 et] *omitted* Vg Va Vc 111 in perpera] Va: impropria Ly in propria
Bb Vg in perperia Ws 111 irrogando] derogando Va Vg 111 alios]
omitted Fi 112 eis] aliter Vc Vg aliis Va *omitted* Ly 112 per²] *omitted*
Va 112 alios] aliquos Fi 112 quomodolibet] *omitted* Va 114 quia]
omitted Bb 114 et] *omitted* Ly Vg 114 licitum] elicium Vg 115 et]
sed To 116 pravitatis] et *added* To 117 impugnare] reputare Ly Vg
118 dampnata] condempnata To

120 impugnantibus nocumentum notabile peccant mortaliter et sunt
 fautores heretice pravitatis. Hoc autem faciunt qui eis detrahunt
 et in perpera et contumelias irrogant, et qui contra eos alios pro-
 vocant vel per se vel per alios molestiam irrogant. Ergo peccant
 mortaliter et sunt fautores heretice pravitatis.

125 Tertia conclusio est quod illi predicatorum et doctores qui im-
 pugnatore pape heretici propter assertionem dampnatam expli-
 cite quam non possunt faciliter scire esse dampnatam explicite
 propter imperitiam in scripturis auctenticis, aut propter defectum
 librorum, aut propter quamcunque aliam causam propter quam
 130 nesciunt papam de heresi impugnari, impugnant, assertionem pa-
 pe solummodo rationibus et auctoritatibus satagendo munire et
 assertionem contrariam rationibus et auctoritatibus tantummodo
 improbare conando, non peccant mortaliter nec sunt fautores he-
 retice pravitatis censendi, quia absque peccato mortali potest quis,
 135 dummodo pertinaciam non adiungat, opinando negare assertio-
 nem catholicam etiam explicite approbatam, et contrariam here-
 ticam assertionem dampnatam explicite opinari. Si enim aliquis
 non habens memoriam de historia libri Regum absque pertinacia
 diceret et rationibus aliquibus confirmaret quod David non habuit
 140 simul plures uxores, non peccaret mortaliter nec esset fautor he-
 retice pravitatis. Sic dicunt aliqui quod licet quidam qui nunquam
 viderunt decretalem Nicholai tertii *Exiit qui seminat* opinarentur,
 et suam opinionem auctoritatibus et rationibus confirmare stude-
 rent, quod Christus habuit alicuius rei proprietatem, quamvis hoc
 145 facerent imitando papam hereticum qui hoc diceret, non pec-

120 notabile] *omitted* An 122 et¹] vel We *omitted* To 122 in] Bb Fi
 We To: etiam Ly Vg Va Vc *omitted* An 122 perpera] Kn: propria Bb We
 opprobria Ly Vg Va Vc perperia An Fi To 122 qui] *omitted* Ly Vg Va Vc
 123 vel¹] *omitted* To eis *added* We 123 molestiam] molestias To violenti-
 am Va 123 irrogant] inferrunt We inferendo To 125–126 impugnatores]
 impugnantes Bb An 128 aut] Ly: et Ws 130 impugnari] Vc We: impu-
 gnare Ws 130–131 pape] *omitted* Va Vg Vc 131 solummodo] assertio-
 nibus *added* An 132 contrariam] assertionibus *added* Vg 133 conando]
 tacendo Ly 134 potest] *omitted* Bb 135–137 assertionem ... hereti-
 cam] *omitted* Fi 137 enim] est *added* Ly Vg Vc 138 regum] qui *ad-
 ded* Ly et *added* Vc 139 confirmaret] affirmaret Vc 140 non] nec
 Ly 141 sic] Sicut To 141 quidam] aliqui We 142 tertii] que incipit
added We 143–144 studerent] crederent Va Vg 144 hoc] *omitted* To
 145 facerent] dicerent Vc 145 imitando] Ly Va Vc We: imitando Ws
 145 qui ... diceret] *omitted* Vc 145 qui] quilibet Va 145 diceret]
 dicerent To 145–146 peccarent] peccaret Bb

138–140 2 Samuel 2:2

carent mortaliter si dictam decretalem *Exiit* faciliter habere non possent, nec scirent papam propter assertionem predictam a viris eruditis in sacra pagina impugnari, quia opinari heresim dampnatam explicite nescienter potest quis absque peccato mortali et fautoria heretice pravitatis, dummodo pertinacia nullatenus misceatur. 150

Quarta conclusio est quod predicatorum et doctorum qui impugnantes papam hereticum pro assertionem hereticam dampnatam explicite quam possunt faciliter scire esse dampnatam explicite et propter quam sciunt papam de heresi impugnari, reprobant aut 155 impugnant, peccant mortaliter nec a fautoria pravitatis heretice sunt immunes. Quia tantum zelum debent habere de fide catholica quam honori et favori cuiuslibet mortalis preferre tenentur, quod cum nuntiatur eis papam in certo articulo contra fidem catholicam errare, si de eadem assertionem se intromittere approbando vel 160 reprobando proponunt, non debent negligere querere diligenter an assertio pape sit condemnata, et ita si possunt faciliter scire assertionem eandem esse dampnatam explicite seu contrariam veritatem esse explicite approbatam, nullatenus a peccato mortali et a fautoria heretice pravitatis excusarentur si impugnantes 165 assertionem pape erroneam improbare presumunt.

Quinta conclusio est quod predicatorum et doctorum impugnatores doctrine erronee pape heretici dampnatam explicite, sive

146 si] secundum Va Vg 146 exiit] qui seminat added To 146 habere] enim hoc Va hoc etiam Vg 147 papam] Ly Vg Va Bb Vc: papa We omitted An Fi To 147 propter] Ly Vg Va Bb We: per Ws 148 impugnari] impugnandum Ly impugnare Vg Va 149 nescienter] nesciter Vg nescitura Va 150–151 misceatur] admisceatur To 152 est] omitted Vc 152–153 impugnantes] impugnant Va To 153 heretica] omitted Vc We 154 quam] quem Va 154 possunt] possent We 154 esse] omitted Ly Vg 154 dampnatam] dampnatum Va 155 de] omitted Fi 155 reprobant] reprobare Va 156 nec] et To 158 quam] Va Vg We: quod Ws 158 cuiuslibet] cuiuscunque To 158 mortalis] eam added To 158 quod] quia An Vg in tantum quod To 159–160 catholicam] omitted We 160 si] se Ly 160 se] omitted An 161 negligere] sed added Ly Vg Va Vc 162 sit] si explicite To 162 possunt] possent Ly Vg Va Vc 162 faciliter] facile Ly 163 contrariam] illam Ly Vg Va oppositam Vc 165 a] omitted An 165 excusarentur] excusantur An 165 si] Ly Bb Vc We: sed An Fi Vg Va se To 165 impugnantes] improbant To 166 improbare] impropare We 166 presumunt] presumant Ly 167 quod] quia Ly 167–168 impugnatores] impugnatum Bb 168 heretici ... explicite] omitted Vc 168 dampnatam] dampnatum Va dampnata To 168–169 sive sciant] suscipiant Va sustinent Vg

170 sciant sive ignorent eam esse dampnatam explicite, propter impu-
gnationem huiusmodi persequuntur, eis detrahendo vel contume-
lias aut in perpera irrogando, vel contra eos alios provocando seu
per se aut per alios molestiam quomodolibet inferendo, peccant
mortaliter et sunt fautores heretice pravitatis reputandi. Gravius
tamen peccant illi qui sciunt doctrinam pape esse erroneam quam
175 illi qui ignorant.

Discipulus: Quare non possunt ignorantes per ignorantiam ex-
cusari.

Magister: Respondetur quod ignorantia iuris quod quis sci-
re tenetur non excusat. Hoc autem quilibet scire tenetur quod
180 impugnantem aliquam doctrinam tanquam erroneam non sunt ali-
qualiter molestandi nisi certitudinaliter constet eos falso vel in-
ique impugnare doctrinam eandem. Quare cum, si doctrina pape
sit erronea, non possit constare quod impugnatores ipsius prop-
ter solam impugnationem eam falso impugnant vel inique (quia
185 huiusmodi impugnationem est licita), non sunt propter impugnationem
huiusmodi aliquantulum molestandi.

Capitulum 50

Discipulus: Puto quod ad probandum omnes conclusiones pre-
dictas rationes et auctoritates quamplures, si cogitares, scires ad-
ducere, quas omnes causa brevitatis omitte, et dic breviter quid
5 sentiendum esset de doctoribus et magistris qui doctrinam pape

169 ignorent] ignorant Bb To 169 eam] *omitted* Bb 169–170 impugnationem] ■
ignorantiam huiusmodi impugnatores To 170 huiusmodi] pape To 171 aut] ■
et To 171 in] *omitted* Ly An Fi 171 perpera] Kn: impropria Ly propria
Bb Vg We perperia An Fi Va Vc To 171 alios] *omitted* Ly 171 seu] ali-
ter *added* Ly 172 per se] *omitted* Bb Va Vg 173 reputandi] *omitted* To
175 ignorant] ignorant Fi nesciunt Vc 178 quod²] quo To semper *added*
Ly Vg Va Vc 179 quilibet] Vc: *omitted* Ws 179 tenetur²] tenetur To
181 falso] false Ly Vg Va 181 vel] et To 183 quod] per *added* An
Va Vg We 184 falso] false Ly Va To 184 impugnant] impugnantur Vg
impugnent Vc impugnat We 184 vel] et Ly 186 aliquantulum] equaliter
To 1 50] 53 Va 2 omnes] *omitted* An 2–3 predictas] *omitted* To
5 sentiendum] faciendum Ly

1 capitulum 50] Capitulum 50 magistri et doctores doctrinam hereticam pape
excusantes et pauperum doctrinam excusabilem ac catholicam dampnantes et
pervertentes ad malum sensum trahentes sunt personarum acceptores fautores
heretice pravitatis ambitiosi avari adultores etc. et tamquam tales puniendi
Ox tractat de doctoribus heretico pape in heresi manifesta adherentibus et
doctrinas pauperum catholicorum pervertentibus et numerantur vitia eorum Fr

manifeste erroneam defensare aut excusare quomodolibet niterentur, doctrinas autem aliorum (et maxime pauperum) disputabiles et excusabiles, imo veras et catholicas, licet doctrinis quorundam theologorum contrarias, dampnare et pervertere ac ad malum sensum trahere conarentur. 10

Magister: Respondetur quod talium doctorum nequitia faciliter describi non potest, quia tales ab omni amore et zelo veritatis sunt penitus alieni, ostendentes aperte quod nequaquam amore scientie et veritatis ad magisterium ascenderunt, sed propter gulam aut honores vel divitias obtinendas in studio laboraverunt. 15

Discipulus: Quibus vitiis sunt tales censendi impliciti.

Magister: Respondetur quod tales sunt acceptatores personarum. Talibus enim loquitur Isaias 5 capitulo, dicens: “Ve qui potentes estis ad bibendum vinum et viri fortes ad miscendam ebrietatem, qui iustificatis impium pro muneribus et iustitiam iusti auferitis ab eo”. Tales enim doctores qui iustificant papam hereticum ‘pro muneribus’, hoc est pro beneficiis, gratiis et honoribus obtinendis, et ‘iustitiam iusti’ auferunt ‘ab eo’, veritatem sue doctrine perperam pervertendo et ad malum sensum (ut placeant pape heretico) inique trahendo, sunt ‘potentes ad bibendum vinum’, quia 20
inter alios fines malos quos spectant per magisterium obtinere, impletio ventris cibo et potu infimum locum minime tenet, ut de eis vere dicatur illud Apostoli ad Philip. 3: “quorum deus venter” 25

6 defensare] defendere Ly Vg Va To 6 quomodolibet] quolibet Bb 7 aliorum] eorum An Fi To 7 et] omitted Ly Bb 8 et excusabiles] omitted Ly 8 quorundam] eorumdem Va 10 conarentur] conerentur Bb niterentur Vc 12 potest] posses To 13 penitus] omitted Va 14 et] We To: vel Vc aut Ws 14 ad magisterium] magistratum Ly 15 aut] et To 15 honores] honorem Ly 16 impliciti] Ly Bb Vc We: implicati To implicite An Fi Va Vg 17 acceptatores] Ly Bb Vc Vg To: acceptores Ws 18 loquitur] Isaias added To 19 ad¹] potandum added Va 19 miscendam] Vulg Vc We: miscendum Ws 20 muneribus] hoc est pro beneficiis, gratiis et honoribus obtinendis added Ly 20–21 aufertis] auferitis We 21–23 tales ... eo'] omitted Ly 21 iustificant] iusticant Vg 22 muneribus] omitted Bb 22 et] omitted Vc 22–23 obtinendis] obtinendi Bb 23 auferunt] et added Va 24 perperam] propriam Ly 25–26 quia ... magisterium] omitted Fi 26 fines] fine To 26 spectant] sperant Ly Va Vc To 27 impletio] impletis To 27 ventris] omitted To 27 cibo] Kn: cibus We To cibi Ly Bb An Fi Vg Va Vc 27 potu] Kn: potus Ly Vg Va Vc potibus Bb An Fi We To 27 tenet] tenent An 28 eis] his Ly 28 vere] omitted To sic added Ly Vg Va 28 ad] Vc: omitted Ws

18–21 Isaiah 5:22–23 28–29 Philippians 3:19

30 est, quia propter ventrem et honorem et alia terrena commoda
consequenda et incommoda devitanda laborant in studio et addi-
scunt. Unde et de quolibet tali doctore dicit Salomon Prov. 28:
“qui cognoscit in iudicio faciem non facit bene. Iste et pro buc-
cella panis deserit veritatem”. Ille ‘cognoscit faciem in iudicio’
35 qui doctrinam manifeste erroneam ideo nititur excusare vel etiam
defensare quia a papa est tradita et inventa, et doctrinam paupe-
ris catholicam et excusabilem, ut pape heretico placeat, contra
mentem dicentis ad malum satagit trahere intellectum, qui ‘pro
buccella panis’ id est pro uno bono convivio ubi confusionem non
metuit temporalem, catholicam paratus est deserere veritatem.

40 **Discipulus:** Ex hiis coniiicio quod si unquam aliquis papa fu-
turus manifestus erit hereticus, patebit aperte qui doctores illius
temporis zelo veritatis catholice et propter hereticos convincen-
dos (si unquam insurgerent) in studio laboraverunt, et qui propter
terrena scientie operam impenderunt.

45 **Magister:** Nonnullis apparet quod hic falleris, quia teste Chri-
sto multi “ad tempus credunt et in tempore temptationis recedun-
t”. Sic forte nonnulli, si papa esset hereticus, bono zelo in princi-
pio laborabunt, sed cum venerit tribulatio pro fide sustinenda illi
firmissime adherebunt.

50 **Discipulus:** Quamvis michi modo apparet quod tempore fu-

29 et²] propter *added* Ly Vg Va Vc 29 terrena] *omitted* To 29 commoda] *omitted* Ly Vg Va Vc 30 devitanda] *evitanda* To 30–31 addiscunt] *discunt* Ly 31 et] *omitted* Vc To 31 dicit salomon] *dicitur* To 31 28] 38 Ly 29 Va 32 faciem] *suam added* Ly 32 non] *hoc added* Vg 32–33 facit ... veritatem”] *habet etc.* Ly 32 facit bene] *benefacit* To 32 bene] *omitted* Vc 32 iste] *iuste* To 32 et] *Vulg We: omitted* Ws 33 faciem] *nitarem* To 34 ideo] *non* Ly Vg Va 34 etiam] *omitted* Vc To 35 defensare] *defendere* Ly Vg Va To 35 et¹] *vel* To 35 et²] *omitted* Ly 36 catholicam] *catholica* Bb 36 ut] *et* To 36 contra] *ipsius added* Vc 20–36 et... contra] *omitted* Va; see below, 53.000 37 mentem] *veritatem* Ly 37 trahere] *trahare* We 38 id] *hoc* We 38 ubi] *unde* Vg *vel* To *omitted* Va 38 non] *omitted* To 39 catholicam] *catholica* To 39 deserere] *defendere* Ly *diserere* To 40 coniiicio] *coniecturo* Ly *convinco* Vg Va To 41 erit] *esset* Ly Vg Va Vc 43 insurgerent)] *insurgent* Ly Va Vc 44 terrena] *terrenam* Vg 45 hic] *hoc* Va 47 sic] *Sed* Ly *Sicut* Va To 47 *esset*] *erit* We 48 laborabunt] *laborarent* To 48 sed] *et* Ly 48 venerit] *veniret* To 48 pro fide] *To: per papam hereticum* Ws 48 sustinenda] *suscitanda* Bb Vc *pape added* To 50 michi] *omitted* We 50 modo] *non* Ly 50–51 futuri] *futuro* Ly Vg

turi pape heretici, si fuerit, non possit sciri qui propter zelum veritatis studio vacare ceperunt, tamen satis videbitur manifeste qui erunt sinceri et fortes fidei zelatores, ideo redi ad materiam in isto capitulo disserendam et enumera alia vitia quibus doctores de quibus hic est sermo reputantur impliciti, nec cures alias probationes adducere. 55

Magister: Isti doctores putantur fautores heretice pravitatis, ambitiosi, avari, adultores, propter excusationem vel assertionem doctrine erronee pape heretici. Propter perversionem autem aliarum doctrinarum putantur invidi, maliciosi, innocentie persecutores, detractores, diffamatores, calumpniatores, falsorum criminum impositores. Unde et in Spiritum Sanctum multipliciter peccare censentur. Propter utrumque autem vitium falsi, mendaces, fallaces, seductores et fraudulentum creduntur. 60

Discipulus: Qua pena essent tales plectendi. 65

Magister: Respondetur quod tales omnibus penis que debentur vitiis superius numeratis essent merito percellendi. Unde dicitur quod sunt excommunicati, et ab omni officio deponendi, imo videtur quibusdam quod essent curie seculari tradendi vel perpetuo carceri mancipandi. 70

Capitulum 51

Discipulus: De predictis posset fieri longus tractatus, sed quia cupio quod cito isti tractatui finis imponatur ideo ad religiosos

51 fuerit] erit Bb Fi We 51 qui ... zelum] si zelo To 52 videbitur] videtur To 53 qui] quod An 53 ideo] nunc Vg Va Vc iam To 53 redi] reddo Va 54 disserendam] dissendam To 54 enumera] innumera To 54-55 doctores] doctore Va 55 impliciti] implicati An Va To 55 alias] aliquas To We 57 isti] Illi To 59 doctrine erronee] *omitted* To 60 innocentie] innocentum Vc 60-61 persecutores] et *added* We 62 et] *omitted* Ly Fi 64 et] *omitted* Va Vg 64 creduntur] credentur Ly Vg crederentur Va 67 vitiis] vititiis We 67 numeratis] enumeratis Ly To 67 percellendi] procellendi Vg plectendi To 69 vel] et To 1 51] 50 Va 2 tractatus] processus To 3 cito] citius Vc 3 tractatui] tractatu Fi 3 ideo] nunc Va Vg

62-63 See Matthew 12:31-32, Mark 3:28-29, Luke 12:10

1 capitulum 51] Capitulum 51 religiosi pape heretico non resistentes an sint computandi inter fautores heretice pravitatis et distinguitur de triplici genere religiosorum declarando quid ad ipsos pertinet agere respectu pape heretici Ox tractat de religiosi qui pape heretico non resistant sed obedient quales sint iudicandi Fr

5 censeo transeundum, de quibus interrogo an religiosi qui pape
heretico non resistunt sint inter fautores pravitatis heretice com-
putandi.

Magister: De religiosis distinguitur. Quidam enim religiosi re-
gulariter aliquos de fratribus suis ad studium theologie transmit-
tunt, pluribus etiam officium predicationis et confessionis com-
mittunt, multique ex diversis causis per mundum discurrunt et de
10 loco ad locum sepius moventur, magnamque communicationem
habent inter se quantumcunque sint per mundum dispersi. Unde
accidit quod ea que publice fiunt, non solum in curia romana sed
etiam in studiis generalibus et in aliis locis frequentibus, facilius,
15 certius et distinctius cognoscuntur ab eis.

Alii sunt religiosi qui ex consuetudine in certis locis continue
residentes loca sua non mutant raroque exeunt claustra sua, nec
aliquos de fratribus ad studia vel alia loca transmittunt ac in di-
versis locis manentes parvam vel nullam communicationem inter
20 se habere noscuntur, et ideo sepe de hiis que in curia romana et
in aliis locis frequentibus publice fiunt multa ignorant que aliis
minime sunt ignota.

Si igitur papa esset hereticus publicus, hoc est publice diffi-
niens assertionem que est heresis explicite condempnata vel pu-
blice predicans aut docens assertionem contra veritatem apud om-
nes catholicos divulgatam, puta si publice predicaret Christum
25 non fuisse natum de virgine, vel resurrectionem non esse futu-

4 transeundum] Va Vc To: transferendum Ws 4 interrogo] intelligo Va
5 resistunt] resisterent Vc 5-6 computandi] reputandi To 7-8 regulariter] irregulariter Va 8 aliquos] alios Vg 8 studium] studia We 8-9 transmittunt] admittunt Ly Vg Va Vc transmittant We 9 et] aut To *omitted* An Fi
10 multique] Ly Va We To: multum Bb multisque Vg multumque An Fi
Vc 10 causis] *omitted* To 11 sepius] sepiusque To 11 magnamque] magnam tamen Ly magnam Bb 12 quantumcunque] quamcunque Bb We
13 solum] tantum Vc 14 in²] *omitted* An Fi Va 14 frequentibus] Vc: frequentabilibus Ly Vg Va frequentatoribus Bb frequentoribus We frequenta-
tionibus An Fi frequenter ab eis To 15 et] *omitted* An Va 15 distinctius] discretius Vc districtius Va 15 ab eis] *omitted* To 16 certis] *omitted* Vc
16 continue] sunt *added* To 17 residentes] resident Vc 17 loca ...
sua²] *omitted* To 17 exeunt] extra *added* Vc 18 aliquos] alios To
18 fratribus] suis *added* To 18 vel] ad *added* Ly Vg Va To 18 in] *omitted* Ly 19 communicationem] communicantes An Vg 20 et²] vel
An Fi 21 in] *omitted* We 21 frequentibus] Vc: frequentabilibus Ly Vg Va
frequentationibus An Fi frequentoribus Bb We frequenter et To 21 ignorant] ignorent An Fi To 24 condempnata] condempnatam An 25-26 omnes] *omitted* An Fi 26 catholicos] publice *added* To 26 predicaret] probaret
Va Vg

ram, aut non esse infernum nec aliquas animas cruciari in inferno, contra primos religiosos esset violenta presumptio quod minime ignorarent papam esse hereticum quia tales religiosi ea que publice fiunt in curia romana non ignorant. Tot enim litteras sibi mutuo scribunt, precipue de novitatibus que contingunt, quod vix aliquid notabile fit in curia romana quin cito et in brevi tempore in omnibus locis eorum per universum orbem publice cognoscatur, et ideo si adhererint pape heretico postquam eius perfidia fuerit publicata, presumendum est quod scienter adhererent pravitate heretice et ideo fautores heretice pravitatis sunt censendi si dixerint vel tenuerint papam esse catholicum et fidelem.

Discipulus: Quid si non dixerint papam esse catholicum et fidelem, tamen sibi obediunt nichil de eius fidelitate vel infidelitate se aliquialiter intromittendo.

Magister: Respondetur a quibusdam quod in hoc casu, si non possunt perfidiam pape ne transfundatur ad alios prohibere, non sunt censendi fautores pravitatis heretice, sed sunt putandi fautores heretici, quia ex quo perfidiam pape heretici prohibere non possunt, nec credentes erroribus suis corrigere, nec ne alii credant eius erroribus impedire, tacendo de eius perfidia non videntur culpam incurrere, sed obediendo sibi a culpa minime sunt immunes.

Discipulus: Dic de aliis religiosis.

Magister: De aliis dicitur quod non est presumptio tam violenta contra eos quod sciant vel teneantur scire papam esse hereticum, et ideo non sunt subito iudicandi favere heretice pravitati, vel quod peccent pape heretico obediendo, sed examinandi sunt

29 primos] predictos Ly Vg Va predictos primos Vc primo To 30 ignorarent] ignoraret Bb ignorent An Fi 31 fiunt] omitted To 31 ignorant] ignorant Vc errant An Fi cum added Ly 31 enim] omitted Ly 32 precipue] omitted Ly 33 tempore] et added Vc 35 heretico] fautores added Vg 35 postquam] fautores sunt cum Ly 35 eius] sua We 36 est] omitted Bb 36 adhererent] adhererunt Va Vg adhereant Vc 39 et] vel An Fi 39–40 fidelem] et added Vc 40 nichil] To We: omitted Ly vel Ws 40 vel infidelitate] omitted Ly Vg Va Vc 41 intromittendo] intromittunt Vc 43 pape] heretici added To 46 nec¹] aut Vc 46 suis] eius Va 46 nec²] aut Vc 46 alii] aliis To 47 eius¹] suis We 47 impedire] impediere We prohibere vel impedire To 51 eos] omitted Bb 51 quod] qui An 51 teneantur] eam added An 52 et ... pravitati] omitted Va 52 subito] subdito Bb An Fi Va 53 quod] quia Ly Vg Va 53 sunt] diligenter et added To

28 An oblique allusion to Pope John XXII's sermons on the Beatific Vision

55 sollicite an sciant papam esse hereticum vel propter illa que au-
dierunt teneantur hoc scire, et secundum hoc vel culpabiles vel
a culpa liberi sunt censendi. Si enim ignorant papam esse hereti-
cum et non laborant ignorantia crassa et supina, obediendo pape
60 heretico ab omni culpa sunt immunes. Si vero sciunt papam esse
hereticum vel ignorant quia nolunt scire, aut laborant ignorantia
crassa et supina, obediendo pape heretico peccant mortaliter nec
possunt a culpa aliquantulum excusari.

Discipulus: Quid spectat ad religiosos facere si papa fuerit
hereticus.

65 **Magister:** Respondetur quod ad primos religiosos si fuerint
predicadores vel confessores aut lectores, quando predicant et le-
gunt aut confessiones audiunt spectat, debitis circumstantiis ob-
servatis, auditoribus suis perfidiam pape heretici nuntiare ut ca-
veant pestiferam doctrinam eius. Ad alios autem quando vadunt
70 per mundum spectat ut, quando est opportunitas, illis quibus lo-
quuntur non publice predicando sed loquela simplici perfidiam
pape heretici studeant intimare. Ad alios autem religiosos, si sci-
verint papam esse hereticum, hoc spectat quod sibi tanquam pape
nullo modo obediant, et quod modis sibi congruentibus alios ab
obedientia eiusdem revocare tenentur.

54 an] aut To 54 illa] ea Vc 55 teneantur] tenentur An 55 hoc¹
omitted We 55 scire] papam esse hereticum added We 56 ignorant]
ignorent An Fi 58 vero] enim An 59 hereticum] quia added Ly Vc
59 ignorant] vel added Ly 59 aut] et Ly quod Va Vg 61 a culpa]
omitted Ly Vg Va Vc 61 aliquantulum] aliter Ly 62 facere] scire To
62 si] an To 62 fuerit] sit To 65 vel] doctores vel lectores aut added
To 65 aut lectores] omitted To 65 lectores] doctores Bb An 65 et] vel
Ly aut Vc To 65–66 legunt] legent Fi 66 debitis] de vitiis An 67 suis]
sive eis confitentibus added We 67–68 caveant] teneant An 68 eius]
eiusdem We 68 quando] qui To 69 spectat] omitted Ly 70 publice]
loquendo et added To 70 predicando] predicande Bb 70 sed] omitted Bb
71 intimare] nuntiare Ly Va Vc 71–72 sciverint] Bb Vc We Va: sciverunt
Ly An Fi Vg sustineant To 72 quod] quia To 72 pape] heretico added
To 73 nullo modo] nullam To 73 quod] omitted Ly 73 congruentibus]
convenientibus An Fi 74 eiusdem] eius To 74 tenentur] conentur We